

ROZWÓJ KONSTYTUCJI ZGROMADZENIA SIÓSTR ŚW. ELŻBIETY

WSTĘP

Od chwili zawiązania się Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety w Nysie w 1842 roku do definitywnego zatwierdzenia Konstytucji przez Stolicę Apostolską w 1924 roku upłynęły 82 lata. Przez taki okres krystalizował się proces kształtowania Konstytucji tego zasłużonego Zgromadzenia.

W niniejszym artykule zamierzamy przedstawić w trzech rozdziałach dzieje tworzenia się Konstytucji Sióstr św. Elżbiety mających wielkie zasługi na polu miłości bliźniego. W pierwszym rozdziale omawiamy Konstytucje pierwotne z lat 1844 i 1859. Tematem drugiego rozdziału będzie dokonująca się ewolucja Konstytucji w latach 1869, 1871, 1887, 1898, 1914. Natomiast rozwój Konstytucji w latach 1918—1975, dostosowanie ich do wymagań Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz konieczność rewizji Konstytucji po Soborze Watykańskim II wypełnia ramy rozdziału trzeciego.

W związku z tym zamierzeniem chcemy przypomnieć tu parę uwag o samych terminach i ich zastosowaniu, jak reguła i konstytucje. Otóż kanoniści podają w swych wywodach, że terminów: reguła i konstytucje używano w ciągu minionych wieków i w czasach dzisiejszych nie w jednakowym znaczeniu. W zakonach powstałych przed XVI wiekiem — reguła — oznacza krótki i zwykle starożytny zbiór podstawowych przepisów normujących życie zakonne. Konstytucje zaś wprowadzają postanowienia właściwe dla danego zakonu, dodane do reguły, uwydatniające ściślej i dokładniej cel szczegółowy zakonu oraz podające środki do realizacji powziętego celu. Konstytucje określają bliżej „regułę” i dostosowują ją do praktyki życiowej w danym zakonie¹. W zgromadzeniach zakonnych założonych i organizowanych w XIX wieku, a zwłaszcza w XX, używa się tylko jednego terminu. Zbiór prawa zakonnego nosi nazwę — konstytucje². Zmiana konstytucji za-

¹ O. J. Bar, *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1977 s. 55—56. Por. też Ks. F. Bogdan, *Prawo Instytutów życia konsekrowanego*, Poznań—Warszawa 1977 s. 26 nn. L. Ravasi, *De regulis et constitutionibus religiosorum*, Romae 1958.

² Bar, *Prawo zakonne*, s. 56. Ks. A. Ehl, *Duszpasterstwo zakonne*, Lublin 1959 s. 16.

konnych zastrzeżona jest Stolicy Apostolskiej³. Zatwierdzonych konstytucji przez papieża nie może zmieniać ordynariusz miejscowy⁴. Konstytucje zatwierdzone przez Stolicę Apostolską stanowią ustawę zasadniczą⁵. Odnosnie zmian reguł zakonnych lub konstytucji bez zgody Stolicy Apostolskiej nie wolno nic zmieniać z tego, co jej przed założeniem zgromadzenia zostało przez biskupa przedłożone, a przez nią zbadane i zatwierdzone⁶.

W imieniu Ojca Świętego sprawami zakonnymi zajmuje się Kongregacja dla Spraw Zakonnych. W swej strukturze formowała się ona dość długo⁷. Kongregacje rzymskie są to stałe urzędy kolegiałne, złożone z kardynałów, wyznaczonych przez papieża, z władzą zwyczajną zastępczą, dla załatwiania pewnych spraw z zakresu zewnętrznego w drodze administracyjnej, wyjątkowo sądowej⁸.

„Wiadomo, jak bardzo rozwój każdej rodziny zakonnej, a także uświęcenie poszczególnych zakonników zależy od stopnia wierności członków danego zgromadzenia własnemu prawu zakonnemu”⁹. Stąd słusznie Kościół Chrystusowy ostrożnie kroczy drogą zatwierdzania konstytucji. Długo niekiedy bada i obserwuje, czy dana organizacja przejdzie zwycięsko przez próby życia. Każda nowa społeczność zakonna wymagała zgodnie z obowiązującym prawem kościelnym zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej. To ściśle postanowienie zapadło na Soborze Laterańskim IV, odbytym w 1215 roku¹⁰. Rozporządzenie wymienionego soboru postawiło jasne wymagania.

Równocześnie życie stawiało coraz to nowe potrzeby, którym Kościół święty musiał wychodzić naprzeciw, aby dopomóc człowiekowi w

³ Ks. Wł. Stawinoga, *Ordynariusz miejscowy a zakony*, Kraków 1939 s. 91.

⁴ *Tamże*, s. 90.

⁵ Ks. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, Opole 1957 I s. 618.

⁶ Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, I s. 625.

⁷ Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, I s. 460. Za papieża Grzegorza XIII powstała Kongregatio super Consultationibus Episcoporum; za Sykstusa V w 1586 roku powołano do życia Congregatio super Consultationibus Regularium. Papież Klemens VIII w 1601 roku złączył obydwie Kongregacje w jedną jako Congregatio Episcoporum et Regularium. Św. Pius X przydzielił sprawy biskupów Kongregacji Konsystorialnej, a sprawy zakonne osobnej Kongregacji.

⁸ Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, I s. 455.

⁹ Ks. W. Nieciecki, *Główne cechy duchowości Zgromadzenia Księży Marianów w świetle Konstytucji mariańskich z 1930 roku*, Rzym 1965 s. V.

¹⁰ J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Venetiis 1778 T. XXII p. 1001—1003 (XIII. *De novis religionibus prohibitis*): „Ne nimia religionum diversitas gravem in Ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cetero novam religionem inveniat: sed quicumque voluerit ad religionem converti, unam de approbatis assumat. Similiter qui voluerit religiosam domum fundere de novo, regulam et institutionem accipiat de religionibus approbatis”.

życiowych zmaganiach. Opatrzność Boża posyła i kieruje na ludzkie drogi odpowiednie jednostki, mające niejednokrotnie specjalne uzdolnienia i charyzmatyczne dary, umiejące odczytać znaki czasu i Boże natchnienia oraz nakazy.

W Kościele katolickim, będącym Mistycznym Ciałem Chrystusa, organizmem żywym i rozwijającym się powstają co pewien czas nowe zakony. Otwierają one przed człowiekiem wspaniałe możliwości praktykowania rad ewangelicznych, spełnienia dzieł pobożności, specjalnego apostołstwa oraz miłości bliźniego, stanowiącej szczyt wysiłków wewnętrznych człowieka.

W każdym układzie współczynników ludzkich, a tym bardziej zakonnych, wymagane są pewne strukturalne normy. W życiu zakonnym dołączają się jeszcze jako nieodzowne względy religijne. Wszelki postęp w uświęcaniu członków zakonu, rozwój całej wspólnoty zakonnej, zależy nie tylko od zachowywania ogólnych zasad życia wewnętrznego, jakie zaleca prawda ewangeliczna i prawo kościelne, ale od pielęgnowanej wierności szczególnej formie podejmowanego życia zakonnego, związanej ściśle ze specjalnym celem podjętym i zadaniami danego zgromadzenia, a zrodzonej z ducha jego założyciela¹¹. Wybija się więc oczywistość wierności zatwierdzonym konstytucjom¹².

Według dawnego ujęcia kanonicznego rozróżniano potrójne kierownictwo i zarząd, mianowicie: monastyczny, ekonomiczny i polityczny¹³. Pierwszy sposób odnosi się do regulowania spraw moralnych i obyczajowych osób prywatnych, drugi do rodziny, a trzeci do państwa. Monastyczna forma skłania człowieka do poddania siebie i swych osobistych obyczajów moralnych regule zgodnej z rozumem¹⁴. Właściwe istnienie, rozwój i funkcjonowanie każdego instytutu zakonnego jako społeczności uzależnione jest zawsze od jego organizacji wewnętrznej, którą ujmują normy prawne: konstytucje i zwyczajnik¹⁵. Reguły lub konstytucje określają rodzaj życia w instytutach zakon-

¹¹ Por. Nieciecki, *Główne cechy duchowości*, s. 5.

¹² Por. dawniejsze określenia prawa w tym względzie: F. L. Ferraris, *Prompta Bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica non ascetica, polemica, rubricistica, historica*, Venetiis 1782 Apud Gasparum Storti, II s. 287, VI s. 138—211, VII s. 502, VIII s. 40 nn.

¹³ Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, VII s. 497. Regimen — Triplex est regendi forma, scilicet monastica, aeconomica et politica. Prima circa privatae personae mores instituendos; secunda circa regendam familiam; tertia circa Rempublicam gubernandam occupatur.

¹⁴ Por. Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, VII s. 497: Monastica igitur est, qua quilibet se, suosque personales mores ad regulam recte rationis componit. Monastica cum edocet qualiter quaevis privata persona suos personales actus recte, ac iuste moderetur, tabellem portionem inferiorem superiori subiciendo, omnesque suas actiones ad rectum rationis dictamen componendo et huiusmodi.

¹⁵ Por. S. M. Anatolia (Wanda Izdebska), *Działalność Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej w latach 1854—1939*, Rzym—Wrocław 1978 s. 25.

nych. W ścisłym tego słowa znaczeniu reguła odnosi się do zakonów dawnych (starych). Statuty organizacyjne nowszych instytutów zakonnych o ślubach prostych prawo kanoniczne określa nazwą konstytucji¹⁶.

W organizacji zakonnej oraz jej funkcjonowaniu obok reguły czy konstytucji siostry zakonne dysponują jeszcze innymi pomocami, mianowicie: Dyrektorium, nazwanym „kodeksem duchowości”, określającym bardziej szczegółowo konstytucje; Zwyczajnikiem (przewodnikiem) określającym ćwiczenia i zwyczaje klasztorne; Ceremoniałem podającym sposób odprawiania ćwiczeń duchownych i uroczystości; Zbiorem modlitw (manualikiem) podającym teksty modlitw dla danego zgromadzenia¹⁷.

I. KONSTYTUCJE PIERWOTNE

Jak już wspomniano, w XIX wieku zrodziło się Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety w Nysie, diecezji wrocławskiej, poświęcające się specjalnie opiece nad chorymi. Bóg je powołał do życia na Śląsku w osobliwych warunkach, gdy potrzeby opieki nad chorymi, w związku z szerzącymi się epidemiami, były szczególnie palące i konieczne.

Za inicjatorkę jego uważana jest Dorota Klara Wolff. Wnet przyłączyły się do niej trzy panienki: Luiza Maria i Matylda Merkert oraz Franciszka Werner, które podjęły śmiały cel wspólnego roztaczania opieki i pielęgnacji nad chorymi w ich własnych mieszkaniach. Nazwały się one Szarymi Siostrami św. Elżbiety. Zgromadzenie to wyrosło na podłożu śląskiej kultury duchowej¹⁸ oraz kulturalnych potrzeb miejscowej ludności, narazonej wówczas na różnego rodzaju choroby epidemiczne, jak szerzący się tyfus na Śląsku, gdzie splotały się, przy nacisku ze strony ludności niemieckiej również wysiłki ludności polskiej.

Na tym tle ciekawi nas droga wiodąca do zatwierdzenia Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety i jego Konstytucji.

W historii ułożenia i zatwierdzenia Konstytucji Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety dadzą się wyróżnić zasadnicze etapy związane z następującymi datami: 1844, 1852, 1859, 1864, 1871, 1887, 1898, 1914, 1924, 1962, 1968, 1974.

¹⁶ Ks. A. Ehl, *Duszpasterstwo zakonne*, s. 16.

¹⁷ *Tamże*, s. 16.

¹⁸ O. J. Schweter, *Geschichte der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Caritas und Mission in den letzten 100 Jahren*. Band I: *Gesamtgeschichte*, Breslau 1937 s. 5. M. Wójcik, autorka bardzo instruktywnej pracy pt. *Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej*. Tom I. *Powstanie, rozwój i działalność w latach 1878—1918*, Poznań 1978 Pallottinum, s. 55 niewłaściwie ujmuje powstanie i charak-

Dla tego Zgromadzenia opracował Statuty ks. Franciszek Ksawery Fischer, spowiednik wymienionych już panien¹⁹, i nadał mu je oficjalnie w uroczystość św. Ignacego Loyoli, dnia 31 lipca 1844 roku. Siostry przyrzekły, że będą je wiernie przestrzegać. Uroczyste przyrzeczenie zadokumentowały własnym podpisem²⁰.

Ks. Fischer ujął normy dla sióstr jako „Ustawy Stowarzyszenia Sióstr pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusa dla pielęgnacji chorych, pozbawionych pomocy i opieki”²¹.

Na potrzebę tego rodzaju i charakteru Zgromadzenia czekało społeczeństwo śląskie. Jego aktualność była oczywista. Już w pierwszym roku swej działalności otoczyły opieką 110 chorych, wydały dla biednych 7500 porcji jedzenia²².

terystykę Elżbietanek, pisząc najpierw: „W zaborze pruskim rozwijały się oprócz szarytek, zwłaszcza zgromadzenia pochodzenia śląskiego zajmujące się pielęgniarstwem: boromeuszki i elżbietanki”. A dalej podaje tak: „Na Śląsku powstało kilka niemieckich zgromadzeń typu charytatywno-szpitalniczego; do niektórych należało sporo osób pochodzenia polskiego: elżbietanki (zał. 1842)”. Jesteśmy zdania, że przy elżbietankach należy akcentować pochodzenie śląskie, a nie niemieckie, jak to słusznie czyni O. J. Schweter.

¹⁹ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej skrót: AAWr.) VI b 35. H. Hoffmann, *Die katholische Seel — sorgsgeistlichkeit der Stadt Breslau* (1943, maszynopis) s. 118; Ks. K. Engelbert, *Geschichte der Pfarrei St. Mauritius in Breslau*, Breslau 1935 s. 69—82. Ks. Fischer założył wówczas „einen Jungfrauenverein zur Ausübung der ambulanten Krankenpflege gründete, aus dem sich später die Kongregation der Grauen Schwestern entwickelte”. Max. Heimbucher, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, Paderborn 1934 Bd II s. 481—483. Zgromadzenie założone w celu realizowania „ambulante Krankenpflege”, rozwijało ono żywą działalność na wszystkich polach Caritasu. Ks. Franciszek Ksawery Fischer urodził się w Międzylesiu 13 lipca 1813 roku, święcenia kapłańskie otrzymał 31 marca 1838, od roku 1849 był proboszczem u św. Murycego we Wrocławiu, był też dziekanem, inspektorem szkolnym. Zmarł w 1879 roku. Por. *Schematismus des Bistums Breslau und seiner Delegation-Bezirks für das Jahr 1876*, Herausgegeben von A. Knoff, Breslau 1876 s. 11, 13, 111.

²⁰ J. Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth. Festschrift zum fünfzigjährigen Bestehen der Kongregation*, G. P. Aderholz' Buchhandlung, Breslau 1892 s. 11.

²¹ Schweter, *Geschichte*, I s. 32—36. „Statuten des Schwesternvereins zur Pflege hilfloser Kranken unter dem Schutze des allerheiligsten Herzens Jesu.” Statuty te liczą 16 paragrafów. Dołączono do nich: Hausordnung (porządek dnia zawierający 17 punktów); Matka Maria Merkert. Powstanie Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Materiały i dokumenty zebrał O. E. Frankiewicz. Thumaczyła z języka niemieckiego S. Akwina Schaefer, Wrocław 1972. Maszynopis, AAWr. V C 13 u³ s. 63; Por. Heimbucher, *Die Orden*, II s. 481—483; Bar, *Polskie zakony*, Warszawa 1962 s. 461; Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 41.

²² Heimbucher, *Die Orden*, s. 481—482.

Nie wszystkie oryginały Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety i ich projekty dochowały się do naszych czasów. O początkowych konstytucjach, a zwłaszcza z roku 1844 i 1859, czerpiemy wiadomości głównie z dzieła O. Józefa Schwetera²³. Egzemplarze konstytucji z lat późniejszych są bardziej i łatwiej uchwytnie, mimo wielu zniszczeń w archiwach i bibliotekach sióstr zakonnych

I tak „Ustawy Stowarzyszenia Sióstr pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusa dla pielęgnacji chorych, pozbawionych pomocy i opieki” z 1844 roku²⁴ zachowały się w odpisach i przedrukach. Statuty te są ujęte w 16 paragrafach. Do nich dołączony został porządek dnia (Hausordnung) w 17 punktach. Ks. Franciszek Ksawery Fischer w 1844 roku ujął nazwę powstającego organizmu charytatywnego w słowach „Stowarzyszenie Sióstr pod wezwaniem Serca Jezusa dla pielęgnowania chorych, pozbawionych pomocy i opieki”²⁵. Wnet jednak przyjęła się w praktyce życia nazwa — Szare Siostry św. Elżbiety — zwłaszcza, gdy członkinie zaczęły się ubiegać o uznanie i przyznanie legalności w Magistracie w Nysie. I ta nazwa ustaliła się w Konstytucjach.

Ks. Robert Urban w 1859 roku w Statutach używa określenia „Stowarzyszenie św. Elżbiety zwane Szare Siostry”, a w artykułach publikowanych w prasie kościelnej na ich temat mówi krótko tylko „Szare Siostry”²⁶. Podobnie wyraża się o nich w tymże roku (1859) książę biskup Henryk Förster, gdy zatwierdza Stowa-

²³ Schweter, *Geschichte*, I s. 32—36; Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern* s. 11—15; Szereg wiadomości w sprawie Konstytucji podaje O. E. Frankiewicz, *Zbiór przekazów naświetlających życie i działalność Marii Merkert Założycielki i pierwszej Matki Generalnej Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety 1817—1872*. Teksty niemieckie przetłumaczyła S. M. Akwina Schaefer. Teksty łacińskie przełożył O. Edward Frankiewicz. Opole—Wrocław 1972. Ma-szynopis, s. 441. Niektóre nowsze egzemplarze Konstytucji zachowały się w Archiwum Sióstr Elżbietanek w Nysie. Odpisy ich posiada też Archiwum Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu, które tu wykorzystujemy. Por. Archiwum Prowincjalne Elżbietanek we Wrocławiu (dalej skrót: APEWr.) I A — 1, 1 e. Normy prawne Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety do roku 1871.

²⁴ APEWr. I A—1, 1e. Normy prawne Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety do roku 1871 (w odpisie, niekompletne). „Statuten des Schwesternvereins zur Pflege hilfloser Kranken unter dem Schutze des allerheiligsten Herzens Jesu”. Schweter, *Geschichte*, I s. 32—36.

²⁵ W XIX wieku notuje się w życiu Kościoła ożywienie w życiu wewnętrznym i duchowości wzrost kultu Serca Jezusowego. Przyjęcie tej nazwy przez ks. Fischera może wpływać również z tego ożywienia. Por. K. Kempf, *Die Heiligkeit der Kirche im XIX. Jahrhundert*. Einsiedeln 1928; N. Nilles, *De rationibus festorum S. S. Cordis Jesu et purissimi Cordis Mariae e fontibus iuris canonici eruditae libri IV*, Oenipotentis 1873, Libreria Academica Wagneriana.

²⁶ Por. „Schlesisches Kirchenblatt” 26 (1859) nr 23 s. 273—277.

rzyszenie św. Elżbiety. Dekret pochwalny Stolicy Apostolskiej, wydany przez Piusa IX z 1871 roku, używa określenia „Siostry św. Elżbiety”²⁷. W dekrete Leona XIII z 1887 roku jest już nazwa „Szare Siostry św. Elżbiety”²⁸. Podobnie czytamy w dekrete papieskim z 1898 roku „Szare Siostry św. Elżbiety”²⁹. Tej samej terminologii używa projekt Statutów 1914 roku³⁰. Drukowane Konstytucje z lat 1925, 1939, 1948 podtrzymują nazwę Szare Siostry św. Elżbiety. W 1968 roku stosuje się jeszcze nazwę Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety. Dopiero w czasie kapituły generalnej, odbytej w Rzymie w 1974 roku, przyjęto określenie — Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety. Konstytucje Zgromadzenia, wydane w Rzymie w 1975 roku, używają już wyłącznie tego terminu — Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety.

Warto tu jeszcze przypomnieć, że w 1864 roku Wilhelm I, król pruski zatwierdził rozwijające się Zgromadzenie jako Katolicki Zakład Dobroczynności pod wezwaniem św. Elżbiety. Była to jedyna wówczas dostępna droga do legalizacji zgromadzenia.

Ustawy z 1844 roku precyzują jasno cel, wynikający z ducha ewangelii, i ukazują zadania stowarzyszenia. Podają (§ 2), że ma ono nieść pomoc duchową i materialną chorym pozbawionym opieki i opuszczonym³¹.

Siostry miały nieść pomoc z radością i bezpłatnie każdemu potrzebującemu bez względu na stan i wyznanie. Tylko w czasie czuwania było dozwolone przyjęcie małego pokrzepienia (§ 3).

Ks. Franciszek Ksawery Fischer nie zaniechał też zaznaczyć w ustawach z 1844 roku pewnej formacji członkiń. Na czas próby przewidywano trzy lub więcej miesięcy. Zarząd mógł ten okres przedłużyć, ale nigdy nie skrócić. Kandydatka winna dawać dowody oczywiste, że posiada nie tylko ochotę i zamiłowanie, ale nadaje się do pełnienia dzieł miłosierdzia, a szczególnie do pielęgnowania chorych, oraz posiada inne przymioty, jak dobre wiadomości elementarne, zwłaszcza w zakresie religii, dalej zdrowie, siły fizyczne, sprawność, cierpliwość, wytrwałość, odwagę. Dostęp do stowarzyszenia miały zamknięty i były wykluczone od przyję-

²⁷ *Constitutionen der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth aus dem Mutterhause in Breslau Diözese*, Breslau 1898 s. 3.

²⁸ *Constitutionen*, s. 4. Die Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth.

²⁹ *Constitutionen*, s. 6. Die Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth.

³⁰ *Constitutiones Congregationis Sororum Ravarum a Sancta Elisabeth*, s. 4: Congregatio Sororum Ravarum a S. Elisabeth.

³¹ AAWr. V C 13 x⁵; APEWr. I A—1, 1e. Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 11—15, Der Zweck des Vereins ist ein doppelter: hilflosen Kranken die geistige und leibliche Pflege angedeihen zu lassen.

cia wdowy, osoby ułomne lub wykazujące skłonności do pewnych chorób, dzieci wychowane w publicznych zakładach dobroczynnych, dzieci pochodzące z najniższych klas społecznych, lub których rodzice byli wspierani przez publiczne instytucje oraz dziewczęta będące na służbie (§ 1)³².

Przypomniał on także członkiniom (§ 16), że „im doskonalej i radośniej wypełnią siostry rady ewangeliczne: ubóstwa, czystości i dobrowolnego posłuszeństwa, im ściślej łączyć je będzie więź siostrzanej miłości i szacunku, im częściej i goręcej świecić będzie w ich sercu płomień miłości do Jezusa, tym łaskawiej spocznie na ich sercu płomień miłości do Jezusa, tym hojniej spocznie na ich działalności wejrzenie Boga, tym potężniej ochroni je Jego ramie, tym obfitsze błogosławieństwo ściągną na siebie i innych”.

Ponadto napomniał (§ 13) członkinie Stowarzyszenia, żeby nie mieszały się do spraw czysto świeckich i politycznych.

Odnośnie kierownictwa i zarządu w 1844 roku ks. Fischer napisał w § 5, że „Stowarzyszeniem Sióstr zarządza kierownictwo złożone ze spowiednika i każdorazowej przełożonej”. Kierownictwo to równocześnie stanowi radę stowarzyszenia, która czuwa nad karnością i działalnością całości. Członkinie winny okazywać przełożonej bezwzględne posłuszeństwo z miłości dla Jezusa pod karą wykluczenia (§ 6).

Ta koncepcja o włączeniu spowiednika do Zarządu została później wyeliminowana w myśl zasady, że władza dziedziny wewnętrznej w życiu zakonnym ma być oddzielna od zewnętrznej.

Spisane statuty i porządki dnia stanowią podłoże, na którym oparto się później przy opracowywaniu Konstytucji i Zwyczajnika oraz stanowią swoisty dokument historyczny, naświetlający pierwotnego ducha zakonnego Zgromadzenia.

Stowarzyszenie nie miało wówczas jednak zatwierdzenia kościelnego ani państwowego. Wprawdzie Książęco-biskup Ordynariat we Wrocławiu był życzliwy i przychylny dla związku sióstr, ale ten stan nie stwarzał jeszcze pewnych podstaw rozwoju i życia. Dlatego ks. Franciszek Fischer położył gorąco na sercu troska 11 marca 1843 roku ks. Józefowi Ritterowi, wikariuszowi kapitulnemu, kierującemu diecezją wrocławską po rezygnacji ze stanowiska ordynariusza księcia-biskupa Leopolda hr. Sedlnickiego w 1840 roku³³ i polecił konieczność obrony kielkującego Stowarzyszenia dla opieki nad chorymi³⁴. W roku 1844 ks. Ignacy Her-

³² AAWr. V C 13 x⁵; APEWr. I A—1, 1e. Por. Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 11—15.

³³ Por. Bp. W. Urban, *Leopold hr. Sedlnicki książę biskup wrocławski 1836—1840 na tle dziejów Kościoła na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 1955 s. 254—256.

³⁴ Schweter, *Geschichte*, I s. 37. Ks. Fischer napisał wówczas w swej prośbie, że siostry „über die Krankenpflege in echt Chris-

ber, kanonik katedralny, w czasie przeprowadzonej wizytacji w Nysie odwiedził siostry i napisał o nich w protokóle słowa uznania za roztaczanie i prowadzenie opieki nad chorymi, bez różnicy wyznania³⁵. Ks. Herber poinformował też o wyniku swej wizytacji w Nysie ks. biskupa Daniela Latuska, wikariusza kapitulnego i administratora biskupstwa wrocławskiego po śmierci księcia-biskupa Józefa Knauera, zmarłego w 1844 roku³⁶, że mieszczanstwo miasta Nysy życzy sobie, aby do książęco-biskupiego Szpitala wprowadzono do obsługi chorych Szare Siostry. Biskup Latussek okazał gotowość i chęć do tego. Musiał jednak na to mieć zgodę ze strony Zarządu, której wówczas niestety nie uzyskał. Siostry darzył też swoją życzliwością i wsparciem ks. Melchior kardynał Diepenbrook (1845—1853), za którego pasterzowania wiernych diecezji wrocławskiej trapiły różne klęski elementarne w postaci posuchy, głodu i epidemii tyfusowej³⁷.

W dalszym rozwoju formacyjnym konstytucji ważny jest rok 1850, w którym to Franciszka Werner i Maria Merkert skierowały prośbę do Magistratu Nysy o urzędowe uznanie i obronę dla ich działalności. Tym razem Magistrat nie odmówił swej życzliwości, lecz ustosunkował się przychylnie do prośby Szarych Sióstr. Nie wysunął sprzeciwów odnośnie zamierzonej ambulatoryjnej pie-

cher Weise, im Geiste des Heilandes aus”. Czynią to zupełnie inaczej, aniżeli, jak się to odbywa opieka nad chorymi w książęco-biskupim szpitalu, z którego religijny element zdaje się być usunięty, a wzmian za to szuka się namiastek i personel, z wyjątkiem proboszcza, przynależy do wolnomularstwa. W drugiej połowie XVIII wieku do wolnomularskich łóż na terenie Śląska należało ponad czterystu katolickich księży. We Wrocławiu do łóży „Friedrich zum goldenen Zepfer” do roku 1827 wstąpiło kilku katolickich proboszczów. Do wolnomularskich łóż należeli również niektórzy kanonicy. O należenie do wolnomularstwa posądza się ks. Leopolda Sedlnickiego; Por. Urban *Leopold hr. Sedlnicki*, s. 139—140.

³⁵ AAWr. V C 13 u³; Schweter, *Geschichte*, I s. 37: „Die Schwestern führen ein stilles, eingezogenes, klösterliches Leben, geteilt zwischen Gebet und Pflege der Kranken in der Stadt”. Ks. Ignacy Herber urodził się w Nasiedlu koło Głubczyc 10 stycznia 1788 roku. Do gimnazjum uczęszczał w Głubczycach, następnie studiował we Wrocławiu, gdzie promował się na doktora filozofii, licencjusza teologii i prawa kanonicznego. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1811 roku. W roku 1815 uzyskał doktorat z teologii. W 1819 roku został zwyczajnym profesorem historii Kościoła i egzegezy. Zmarł 17 listopada 1853 roku; Por. Aug. Meer. *Charakterbilder aus dem Clerus Schlesiens. Neue Folge*. Begonnen von Aug. Meer. Nach seinem Tode vollendet von J. Jungnitz, Breslau 1898 s. 151—164; E. Kleineidam, *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811—1945*, Köln 1961 s. 135. *Schematismus des Bisthums Breslau und ihm annectirten Delegaturbezirkes für das Jahr 1853*, Breslau 1853 s. 2, 8, 13.

³⁶ Bp. W. Urban, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, Wrocław 1962 s. 198.

³⁷ Urban, *Zarys dziejów*, s. 198.

legnacji chorych, w wypadku jednak starań o formalne zatwierdzenie Stowarzyszenia polecono przedłożyć odpowiednie Statuty, zgodnie z ustawodawstwem państwowym.

Mając pewną perspektywę jutra, siostry podjęły na nowo opiekę nad chorymi. Przywdziały swój poprzedni strój³⁸. Nazywały się Szarymi Siostrami św. Elżbiety³⁹. Magistrat i radni pomogli im w ujęciu nowych Statutów, a zwłaszcza burmistrz Kutzen oraz ks. Jakub Buchmann, licencjusz teologii, kuratus w Nysie, który służył radą przy ich układaniu. W dniu 1 lipca 1852 roku ukazały się gotowe Statuty⁴⁰. Nowa kodyfikacja otrzymała brzmienie: Statuty Stowarzyszenia pod patronatem św. Elżbiety dla pielęgnowania i opieki nad chorymi potrzebującymi pomocy⁴¹. Zostały one podane do wiadomości sióstr 30 marca 1853 roku. Miały one 6 tytułów. Cztery z nich zawierały się treściowo w statutach z 1844 roku⁴².

Powoli nadchodził też czas kościelnego zatwierdzenia rozwijającego się stowarzyszenia, bez którego nie mogło otrzymać ze strony państwa osobowości prawnej. Tym szczęśliwym czasem udzie-

³⁸ APEWr. I A—1, 1e, s. 5. Statuty z 1844 roku mówią, że ubiór sióstr jednakowy dla wszystkich, sporządzony z lnianego i wełnianego materiału. E. Krenn, *Die Trachten der katholischen Ordensleute*, Regensburg 1932 s. 11. Szary kolor stroju Sióstr Elżbietanek ma oznaczać ich „niepozorność i ducha pokuty”. Nowa zmiana stroju Szarych Sióstr św. Elżbiety łączy się z ich ostatecznym zatwierdzeniem Konstytucji przez Piusa XI w 1924 roku. W tej sprawie poleca specjalna instrukcja (APEWr. Druk: „Die Einführung der neuen Tracht”) podpisana przez M. Mercedes Rother, przełożoną generalną i prałata Jana Steinmanna, protonotariusza apostolskiego, Breslau—Rom 15.3.1924 roku, że „Für die Einführung der neuen Tracht in den ganzen Kongregation ist der 82. Stiftungstag, der 27. September 1924, bestimmt”. U góry instrukcji są dwie uwagi: *Sorgfältig durchlesen. Im Gebräuchebuch aufbewahren.* Najnowsza zmiana stroju Elżbietanek dokonała się po II Soborze Watykańskim, omawiana ona była na kapitule generalnej w Rzymie w 1962 roku. Jako termin przebrania się Sióstr podano 25 marca 1962 roku.

Ks. Walery kardynał Valeri, prefekt Kongregacji Spraw Zakonnych pismem 7 października 1961 roku zatwierdził zmianę stroju Sióstr. Por. „St Elisabethblatt der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth.” (1961) nr 62 s. 370; „St Elisabethblatt” (1961) nr 63 s. 407. Por. APEWr. Pisma — Kapituły Generalne 1886—1942. „St Elisabethblatt” 1961 nr 63 s. 415.

³⁹ Schweter, *Geschichte*, I s. 62. Graue Schwestern von der hl. Elisabeth.

⁴⁰ *Schematismus des Bisthums Breslau für das Jahr 1851*, Breslau 1851 s. 62. Ks. Jakub Buchmann urodził się 24 lipca 1807 roku, święcenia kapłańskie otrzymał 16 marca 1834 roku.

⁴¹ Schweter, *Geschichte*, I s. 70. Statuten des unter dem Schutz der hl. Elisabeth zusammengetretenen Vereins zur Wartung und Pflege hilfsbedürftiger Kranken.

⁴² Schweter, *Geschichte*, I s. 70.

lenia kościelnej akceptacji był rok 1859. W tym usilnym dążeniu Stowarzyszenia do kościelnego uznania okazał mu wówczas wydatną pomoc ks. Robert Urban, proboszcz Złotoryji⁴³. Dbał ogromnie o wyrobienie zakonne zgromadzenia. On to ułożył dla sióstr Konstytucje oparte na duchu III Zakonu św. Franciszka z Asyżu⁴⁴. Postarał się też o jego kościelne zatwierdzenie. Jako życzliwy i oddany opiekun sióstr, ks. Urban określił w „Ogólnych Statutach Stowarzyszenia św. Elżbiety” — cel i zadania zgromadzenia⁴⁵.

Statuty te opierały się na religijno-kościelnym podłożu, i zalecały jako środki do osiągnięcia chrześcijańskiej doskonałości bezgraniczne oddanie się Bogu, zaparcie siebie, umartwienie, pokutę, spowiedź, przyjmowanie Eucharystii przynajmniej raz w tygodniu, odmawianie *Officium Mariannum*, w miarę możliwości codzienne uczestniczenie we Mszy świętej, opiekę nad chorymi⁴⁶. Podkreślały (§ 1), że „Stowarzyszenie św. Elżbiety” pragnie czynnie współpracować w szerzeniu Królestwa Bożego na ziemi — w tyłu nieszczęśliwych, potrzebujących pomocy — poprzez pielęgnowanie chorych, wspieranie ubogich i strapionych oraz chwalić Pana Boga przez dzieła pokuty i zaparcia się⁴⁷.

Siostry jako członkinie III Zakonu św. Franciszka z Asyżu były zobowiązane do złożenia trzech ślubów: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Do tych ślubów ogólnych dołączał się „właściwy ślub stowarzyszenia” — „zewnętrzna pielęgnowacja chorych jak też i pielęgnowanie w publicznych zakładach leczniczych, bez różnicy stanu i wyznania, wieku i płci”⁴⁸.

W tym też czasie ks. Robert Urban w specjalnym artykule o Szarych Siostrach pisał, że Zgromadzenie ich rozwijało się bardzo szybko⁴⁹. Z różnych stron nie skąpiono dla niego pochwał

⁴³ *Charakterbildet aus dem Clerus Schlesiens*, s. 289—296. Ks. Robert Urban urodził się w Kostomłotach 5 sierpnia 1814 roku. Ojciec jego był murarzem. Święcenia kapłańskie otrzymał 28 października 1841 roku. Od roku 1848 był proboszczem w Złotoryji. Autor pisze tu o nim, że Stowarzyszenie Szarych Sióstr „constituirte sich durch seine Anregung und durch seine Bemühung als kirchliche Genossenschaft”. On był jego pierwszym kuratorem. Zmarł 15 sierpnia 1873 roku.

⁴⁴ Bar, *Polskie zakony*, s. 461.

⁴⁵ Jungnitz, *Die Kongregation der Grauen Schwestern*, s. 41: „Allgemeine Statuten des St. Elisabeth-Vereins, genannt die grauen Schwestern”.

⁴⁶ Schweter, *Geschichte*, I s. 80, Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 41.

⁴⁷ Schweter, *Geschichte*, I s. 80 Allgemeine Statuten des St. Elisabethvereins. Liczą one 53 paragrafy o celu, istocie i zarządzie Zgromadzenia. Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 41; AAWr. V C 13 u³.

⁴⁸ AAWr. V C 13 x⁵; APEWr. I A 1, 1e.

⁴⁹ Urban (Robert), *Die grauen Schwestern*, „Schlesisches Kirchen-

z powodu owocnej działalności⁵⁰. Nie powinno ono mieć i odczuwać, zdaniem autora, przeszkód w kościelnym zatwierdzeniu.

Ks. Robert Urban pisał też w liście do księcia biskupa Henryka Förstera z dnia 27 sierpnia 1859 roku, że „W ciągu 17 lat istnienia Szarych Sióstr — żaden z ich przeciwników — mimo bystrej obserwacji, nie może stowarzyszeniu Szarych Sióstr zarzucić jednego nagany godnego czynu. Przeciwnie, świadectwa proboszczów i władz świeckich, odnośnie pracujących pod ich okiem sióstr, są tak wspaniałe, że trudno osiągnąć większą pochwałę”⁵¹.

W dniu 20 maja 1859 roku odbyła się na plebanii w Złotoryji „pierwsza kapituła generalna”⁵² sióstr na czele z Marią Merkert, przełożoną celem omówienia projektu Statutów i ustalenia porządku dnia. Treść statutów przyjęto jednomyślnie. W tym samym dniu wysłał ks. Urban prośbę do księcia biskupa Henryka Förstera o kościelne zatwierdzenie zgromadzenia św. Elżbiety, liczącego wówczas 60 członkiń. W nadesłanej odpowiedzi ordynariusza wrocławskiego wysunięto postulat jasnego ustosunkowania się członkiń jako tercjarek św. Franciszka z Asyżu do stowarzyszenia św. Elżbiety. Dla ratowania sprawy ks. Urban dołączył w formie dodatku do Statutów, liczącego 15 paragrafów, wyjaśniającego w jaki sposób stowarzyszenie św. Elżbiety, stosując w życiu regułę św. Franciszka z Asyżu ułożoną dla tercjarek, będzie dążyć do chrześcijańskiej doskonałości⁵³.

Dnia 27 sierpnia 1859 roku ks. Urban wysłał pismo z dodatkiem do Statutów Szarych Sióstr do księcia-biskupa Förstera, prosząc usilnie o zatwierdzenie ofiarnie pracującego zgromadzenia. Tym razem ks. Urban nie zawiódł się w swoich nadziejach. Książę biskup Henryk Förster podpisał akt kościelnego zatwierdzenia dla Stowarzyszenia św. Elżbiety 4 września 1859 roku⁵⁴, które dla sióstr było nieocenione. Przez otrzymanie aprobaty Konstytucji udzielonej przez wrocławskiego ordynariusza Stowarzyszenie Szarych Sióstr św. Elżbiety umocniło swój byt na prawie diecezjal-

blatt” 25 (1859) nr 23 s. 273—277: Zgromadzenie to „sich überraschend schnell in Schlesien verbreitet”.

⁵⁰ Urban Robert), *Die grauen Schwestern*, s. 277: „sie segensreich wirken, haben sie so vortreffliche und ausgezeichnete schöne Zeugnisse sich erworben”.

⁵¹ AAWr. V C 13 u³.

⁵² Schweter, *Geschichte*, I s. 80; Jungnitz, *Die Kongregation der Grauen Schwestern*, s. 41.

⁵³ AAWr. V C 13 u³; Schweter, *Geschichte*, I s. 81; Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 42.

⁵⁴ APEWr. Konstytucje 1870—1871. Reverendissimus Princeps-Episopus Vratislaviensis, Henricus Foerster istud institutum tanquam ecclesiasticum declaravit eiusque statuta die 4. Septembris 1859 approbavit. Schweter, *Geschichte*, I s. 82; Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 43.

Dicatum.

Anno 1859 in Civitate Responsi Decretis hinc inde conveniens
 etiam habuit quoniam Sacrum Institutum, quae a. Elzbieta
 Antiquaria Stravigia nuncupantur, atque praeter populum
 hanc Civitatem in se maxime intendunt, ut interius
 pauperibus sive in triplici domibus sine in hoc omnino
 auxilium et bonum praestent. — Praeterea tria em-
 enda simplicia sola pauperibus, obediencia et ash-
 tatis emittunt, ac Superioris Generalis Directoris
 submittunt. Quoniam hoc Institutum proin, Deo bene
 servante, adhaerent est, atque in plures Dioceses
 abeant cum amoniam fuisse sece extendit.
 Imperium vero Episcopus Vratislaviensis, cuius
 cura ac laboris praestat. Sacrum Locitas magis
 amplex atque magis vestibus effloruit, Sacrum
 Sacrum Sacrum Sacrum Sacrum Sacrum Sacrum
 est, ut illam quosque Constitutiones, quorum exemplar
 transmittit, conformari Apostolica approbatione dignitas
 sit. Sacrum: sic in prudentia habita ab imperio.
 Domino Sub. Secretario huius Congregationis Episcopo
 nom et Regularium sub die 12. Maji 1871 attentis literis

Commissarius Anticham Sacrum, in quibus pla-
 mentata, scilicet: Tomus habet, sententia ubi inde-
 tatum Sacrum simplicium sub regimine. Sacrum
 trices Generalis, saltem Ordinarium praestantione
 at formam Sacrum Sacrum et Apostolicum
 Constitutionem amplius omnes sacrum sacrum
 committunt, praeterea praestant Sacrum, in quibus
 atque committunt, scilicet ad approbationem
 Constitutionum approbatione, cetera quae interius
 nonnulla: Administrationes communicare
 Sacrum.

Datum Romae ex Secretaria praefata S. Congre-
 gationis 7. Junii 1871.

A. Card. Quaglia Pref.

(L. S.)

A. Trombetta Subsecretarius.

nym. Usuwało ono z ich środowiska świecką administrację. Obalało zależność siostr od Magistratu Nyskiego i uwalniało je od jego wpływów. Kuratorium utraciło swoje istotne dotychczasowe upoważnienia. Nadto utraciły też swoją moc obowiązujące dotychczas Statuty z 1852 roku, a zastąpiono je nowymi, ujętymi w duchu zakonnym.

Przełożoną generalną została wybrana jednogłośnie Maria Merkert dnia 15 grudnia 1859 roku w Nysie⁵⁵. Jako pierwszy kurator Zgromadzenia był wyznaczony ks. Robert Urban.

Następną troską było naglące wydrukowanie Statutów. Ks. Urban opracował ich tekst, opierając się też na Statutach używanych dotychczas przez Siostry. Treść ujął w 59 paragrafach. W dodatku dał wprowadzenie o religijnej doskonałości. Statuty mają datę 4 października 1859 roku. Noszą podpis ks. Roberta Urbana, przełożonej Marii Merkert oraz ksiązęco-biskupie zatwierdzenie. Każda siostra otrzymała książeczkę reguły⁵⁶. Oryginał tych statutów nie dochował się do naszych czasów. Być może, że zginęły one w czasie II wojny światowej, w której zniszczono wiele cennych dokumentów. O istnieniu i treści Statutów dowiadujemy się tylko z dzieł O. Józefa Schwetera i ks. Józefa Jungnitta.

II. EWOLUCJA KONSTYTUCJI W LATACH 1869—1914

Jak wiadomo działalność i rozwój każdej instytucji zależy od posiadania praw korporacyjnych. Dzięki nim Zgromadzenie ma możliwość samodzielnego występowania we własnym imieniu w stosunkach cywilnoprawnych; może nabywać majątek oraz różne spadki i zapisy. Prawa korporacyjne dają pewny grunt dla rozwoju stowarzyszeń i zgromadzeń.

Realizacja tej konieczności uznania Zgromadzenia w charakterze osoby prawnej łączy się ściśle w życiu Szarych Sióstr św. Elżbiety z działalnością ks. Adriana Włodarskiego, późniejszego biskupa sufragana wrocławskiego⁵⁷, kuratora Sióstr Elżbietanek od 1860 roku. Był on zdania, że Zgromadzenie musi stanowczo

⁵⁵ Schweter, *Geschichte* I s. 90; „St Elisabeth-Blatt” (1903) nr 1 s. 24.

⁵⁶ Schweter, *Geschichte*, I s. 81—90. Ks. Robert Urban w piśmie datowanym w Złotoryji 16 grudnia 1859 roku już na § 44 „der gedruckten Statuten”. „St Elisabeth-Blatt” (1903) nr 1 s. 24. Schweter, *Geschichte*, I s. 80 podaje, że „Allgemeine Statuten des St. Elisabethvereins” liczyły 53 paragrafy. Do druku przygotował ks. Urban tekst Statutów w 59 paragrafach. Por. Schweter, *Geschichte*, I s. 90. Ks. Urban zmienił niektóre punkty poprzedniego tekstu, a przynajmniej nadał mu inną formę stosując się w najdrobniejszych szczegółach do życzeń księcia-biskupa Henryka Förstera.

zdobyć prawa korporacyjne. Nadarzyła się sposobność przyspieszenia realizacji tej myśli. W czasie trapiących epidemii siostry rozwijały ofiarną działalność. Widząc to zainteresowanie czyniki państwowe starały się wprowadzać siostry do szpitali. W czasie wojny duńsko-prusko-austriackiej w 1864 roku⁵⁸ ks. Włodarski w porozumieniu z władzą zakonną wysłał siostry elżbietanki do lazaretów wojskowych celem pielęgnowania rannych żołnierzy. Na tym odcinku powierzonej im pracy wykazały one ogrom poświęcenia i troskliwości wobec chorych i rannych, co zwróciło uwagę samego „cesarzowicza” Fryderyka Wilhelma, późniejszego cesarza Wilhelma I (zm. 1888) w czasie odwiedzania wojskowych szpitali. Przekonał się on wtedy dobitnie o starannej opiece siostr wobec rannych, wyrażając im szczere uznanie. Wśród pielęgniujących siostr pracowała wtedy we Flensburgu mistrzyni S. Teresa Lorenz. To uznanie ze strony następcy tronu ośmieliło ją do wyrażenia prośby o przyznanie Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety praw korporacyjnych. Następcą tronu zapewnił o udzieleniu pomocy.

Były ku temu następujące podstawy. Otóż generalna przełożona, Matka Maria Merkert złożyła zeznanie w formie aktu notarialnego 8 stycznia 1864 roku wobec notariusza Józefa Gabriela w Nysie, mocą którego utworzyła katolicki zakład dobroczynny pod nazwą „Katolicki Zakład Dobroczynny pod wezwaniem św. Elżbiety” z siedzibą w Nysie. Aprobata kościelną uzyskała ta fundacja ze strony księcia-biskupa wrocławskiego Henryka Förstera w dniu 2 kwietnia 1864 roku⁵⁹. Jednakże fundacja ta przez zatwierdzenie biskupie nie uzyskała jeszcze osobowości prawnej w pojęciu prawa świeckiego. Otrzymała ją dopiero dzięki przyobiecanej pomocy ze strony następcy tronu. Rzeczywiście zatwierdzenie królewskie

⁵⁷ J. Jungnitz, *Die Breslauer Weihbischöfe*, Breslau 1914 s. 406—411. Ks. biskup Adrian Włodarski urodził się 2 marca 1807 roku w Hajdukach koło Bytomia. W 1861 roku został biskupem. Zmarł 30 maja 1875 roku. K. Engelbert, *Geschichte des Breslauer Domkapitels im Rahmen der Diözesangeschichte vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges*, Hildesheim 1964 s. 97. F. Wollnitzer, *Bischöfe aus dem Raum des Kattovitzer Bistums*, „Beiträge zur schlesischen Kirchengeschichte. Gedenkschrift für Kurt Engelbert” herausgegeben von Bernhard Stasiewski, Köln—Wien 1969 s. 215.

⁵⁸ Por. Wł. Czaplinski — K. Górski, *Historia Danii*, Wrocław 1965 s. 288—290.

⁵⁹ APEWr. I A 1, 1e. Król pruski podał w swym piśmie, że chce zatwierdzić instytucję dobroczynną pod nazwą „Katolicki Zakład Dobroczynny św. Elżbiety” w Nysie „przez nadanie praw korporacyjnych, a równocześnie zezwolić na darowizny poczynione im, zgodnie z treścią notarialnego dokumentu 14 stycznia br., pozostawiając zatwierdzenie do dalszej decyzji Naczelnego Prezydenta” (APEWr. O. E. Frankiewicz, Matka Maria Merkert. Powstanie Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Materiały i dokumenty. s. 113—114).

[15]

nastąpiło dnia 23 maja 1864 roku dla „Dobroczynej Fundacji Szarych Sióstr św. Elżbiety w Nysie”⁶⁰ udzielając jej prawa korporacyjne oraz określającej nazwę jako „Katolicki Zakład Dobroczynny pod wezwaniem św. Elżbiety”⁶¹, nadając jemu też odpowiedni Statut⁶². Reskrypt nadprezydenta Prowincji Śląskiej z dnia 11. VI. 1864 roku wyraźnie podkreślał, że osobowość prawną uzyskuje tym samym „Katolicki Zakład Dobroczynny pod wezwaniem św. Elżbiety” a nie Stowarzyszenie pod wezwaniem św. Elżbiety, które pod względem prawnym nie jest identyczne z fundacją. Statut fundacji (§ 1) podkreślał, że fundacja ta ma charakter publicznego zakładu, a na zewnątrz zastępuje ją kurator mianowany przez księcia biskupa wrocławskiego.

Po utrwaleniu materialnych podstaw Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety przez przyznanie mu ze strony państwa praw korporacyjnych stawała się jako nagląca sprawa dalszego zatwierdzenia kościelnego.

Należy też wspomnieć, że w międzyczasie wybitni przedstawiciele hierarchii kościelnej na ziemiach polskich, jak arcybiskup gnieźnieński i poznański Mieczysław kardynał Halka hr. Ledóchowski (1866—1886)⁶³, kierowali do Ojca Świętego pisma z prośbą o zatwierdzenie kościelne Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety. W archidiecezji poznańskiej Siostry Elżbietanki osiadły w 1871 roku w Poznaniu, gdzie stworzyły z czasem znaczny szpital, w 1872 roku w Lesznie i niebawem w innych miastach⁶⁴. Arcybiskup Ledóchowski prosił, znając pracę Sióstr w Wielkopolsce (Rawicz, Tuczo), aby „Stolica Apostolska raczyła zatwierdzić powyższą Kongregację Sióstr Miłosierdzia św. Elżbiety i łaskawie ją obdarzyć i wspierać łaskami i odpustami tak, żeby ona mogła odznaczyć się coraz to większą korzyścią i sprawnością”⁶⁵.

Podobnie książe biskup Henryk Förster z Wrocławia wniósł prośbę do Stolicy Apostolskiej o aprobata Kongregacji Szarych Sióstr. Do prośby dołączył dwa egzemplarze Konstytucji w języku

⁶⁰ APEWr. I A 1, 1e. „Die katholische Wohlthätigkeits-Anstalt der heiligen Elisabeth in Neisse”. Jungnitz, *Die Kongregation der grauen Schwestern*, s. 50.

⁶¹ Jungnitz, *Die Breslauer Weihbischöfe*, s. 412. Jungnitz, *Die Kongregation der Grauen Schwestern*, s. 51: Katholische Wohlthätigkeits-Anstalt zur heiligen Elisabeth.

⁶² APEWr. I A 1, 1e. Statut Fundacji uzupełniony został 18. X. 1889 roku w tym kierunku, że siedzibą Fundacji został Wrocław. W roku 1971 nastąpiła zmiana Statutu Katolickiego Zakładu Dobroczynności pod wezwaniem św. Elżbiety.

⁶³ Por. o nim. Ks. J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1964 II s. 118—119.

⁶⁴ Nowacki, *Dzieje*, II s. 780.

⁶⁵ APEWr. V C 13 u³ (6 luty 1869).

łacińskim i niemieckim⁶⁶. Książę biskup Förster zaświadczył, że Zgromadzenie Szarych Sióstr jest „wynikiem poświęcenia, pobożności, chrześcijańskiej miłości i gorliwości”⁶⁷.

W celu osiągnięcia zatwierdzenia papieskiego ks. biskup Adrian Włodarski jako kurator Zgromadzenia przerobił obowiązujące dotychczas konstytucje, podejmując się przez to wielkiego trudu i dostosował pierwotną regułę po zdobytych doświadczeniach do ówczesnego ducha czasu. W dniu 24 września 1869 roku przedłożył on tekst Konstytucji księciu biskupowi Försterowi, który go uznał jako odpowiedni. Tłumaczenia na język łaciński dokonał nauczyciel gimnazjum w Głogowie, lic. Augustyn Langer. Konstytucje te były oparte nie o regułę św. Franciszka z Asyżu, ale św. Augustyna⁶⁸. W kwietniu 1870 roku ks. Franciszek Bitner przewiózł Konstytucje do Rzymu i oddał je księciu biskupowi Henrykowi Försterowi, przebywającemu wówczas na Soborze Watykańskim I. Tym razem trud jego przyniósł owoce⁶⁹.

Nowo zredagowane Statuty przedłożył książę biskup Förster Stolicy Apostolskiej z prośbą o ich zatwierdzenie. Stało się to rzeczywistością dzięki papieskiemu dekretowi pochwalnemu (*Decretum Laudis*), wydanemu przez Piusa IX w dniu 7 czerwca 1871 roku⁷⁰. Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety stawało się przez to zgromadzeniem na prawie papieskim⁷¹.

Z chwilą otrzymania *Decretum Laudis* Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety istniejące dotychczas na prawie diecezjalnym, utrwaliło swój byt prawny jako Zgromadzenie oparte na prawie papieskim.

Trzeba tu przypomnieć, że papież Pius IX otaczał życie zakon-

⁶⁶ APEWr. V C 13 u³.

⁶⁷ APEWr. V C 13 u³.

⁶⁸ APEWr. Konstytucje: Constitutiones „Congregationis Sororum Bavarum St. Elisabeth” Nissae in Silesia in Dioecesi Wratislaviensi fundatae. Po zatwierdzeniu diecezjalnym przez księcia-biskupa Henryka Förstera w 1859 roku Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety rozwijało się (Brevi nunc tempore nova haec societas floruit) nie tylko na terenie diecezji wrocławskiej, ale i poza jej granicami. Stąd też „oportunum videbatur sodalium vitam, officia et regimen iuxta praecepta ecclesiae certis firmare regulis. Quod factum est ad normam regulae St. Augustini, ratione habita omnium, quae sorores iam exercuerunt et experientia didicerunt, componendo Constitutiones, quae sequuntur”.

⁶⁹ „St. Elisabethblatt” (1959) nr 51 s. 8.

⁷⁰ AAWr. V C 13 u³; APEWr. Konstytucje. „Sancta Sedes Apostolica per Rescriptum S. Congregationis Episcoporum et Regularium d. 7. Junii 1871 dictam societatem ut Institutum simplicium votorum appellissimis verbis laudavit atque commendavit, communicando circa Constitutiones nonnullas Animadversiones”.

⁷¹ Jungnitz, *Die Breslauer Weibschöfe*, s. 413. Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety „feierlich belobt und empfohlen wurde” Schweter, *Geschichte*, I s. 107 nn.; Jungnitz, *Die Kongregation der Grauen Schwestern*, s. 66—67.

[17]

ne żywą opieką. W 1847 roku przywrócił do życia Kongregację Kardynałów *de Statu Regularium*, ustanowioną dla Włoch przez papieża Innocentego X w 1652 roku, zniesioną przez Innocentego XII w 1698 roku⁷². Kongregacja ta wydała szereg dekretów z dziedziny zakonnego życia. Papież ten zatwierdził około sto nowych stowarzyszeń religijnych⁷³.

Dekret pochwalny (*Decretum Laudis*) z dnia 7 czerwca 1871 roku przypomniał, że w roku 1842 założono pobożny instytut sióstr w Nysie, w diecezji wrocławskiej, który nazwano od Patronki św. Elżbiety, księżnej turyngskiej, „Siostrami od św. Elżbiety”. Oprócz własnego uświęcenia postawiły sobie za szczególne zadanie nieść pomoc i pociechę biednym chorym, tak w ich własnych mieszkaniach, jak i w szpitalach. Poza tym, Siostry składają trzy zwyczajne śluby: ubóstwa, posłuszeństwa i czystości oraz poddane są kierownictwu Matki Generalnej.

Ten pobożny Instytut przy pomocy Bożej w krótkim czasie rozrósł się i w kilku diecezjach rozszerzył z największym pożytkiem dla dusz.

W ostatnich czasach biskup z Wrocławia, którego trosce i staraniom wymienione stowarzyszenie sióstr zawdzięcza swój rozkwit i rozwój, prosił usilnie Ojca Świętego Piusa IX, by je zatwierdził wraz z Konstytucjami swą apostolską władzą.

Wobec tego Jego Świątobliwość po uprzednim wysłuchaniu zdania podsekretarza Świętej Kongregacji Biskupów i Zakonników w dniu 12 maja 1871 roku i w oparciu o pisma polecające biskupów, w których diecezjach pobożne stowarzyszenie posiada domy, aby raczył pochwalić i polecić to stowarzyszenie jako Instytut z prostymi ślubami pod kierownictwem Przełożonej Generalnej, z zastrzeżeniem biskupiej jurysdykcji, zgodnie z przepisami świętych kanonów i apostolskich konstytucji w najchwalebniejszych określeniach tak, jak też przez niniejszy dekret pochwała i poleca.

Zatwierdzenie Konstytucji papież odłożył jednak tym razem na sposobniejszy czas, aby można dokonać w nich kilka uwag⁷⁴. Dekret podpisano w Rzymie w Sekretariacie wymienionej Świętej Kongregacji dnia 7 czerwca 1871 roku. Podpisał go A. kardynał Quaglia jako Prefekt i A. Trombetta, podsekretarz⁷⁵.

Zatwierdzenie Konstytucji w 1871 roku, jak nadmieniono w po-

⁷² Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, I s. 460.

⁷³ F. X. Seppelt — K. Löfler, *Papstgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1940 s. 335.

⁷⁴ AAWr. V C 13 u³; V C 13 x⁵. Ze strony Kongregacji dołączono wówczas 20 uwag różnego ciężaru gatunkowego. Por. „St. Elisabethblatt” (1959) nr 51 s. 9.

⁷⁵ *Constitutionen*, 1898 s. 3; Por. Schweter, *Geschichte*, I s. 110—111 zamieszcza również ten tekst; Jungnitz, *Die Kongregation der Grauen Schwestern*, s. 66—67.

wyższym dekrete, zostało odłożone. Stolica Apostolska uważała, że celowe jest wprowadzenie pewnych poprawek i zmian. Dołączono więc do dekretu dwadzieścia uwag, które należało uwzględnić⁷⁶. Obowiązywały więc one tylko czasowo aż do ponownego opracowania.

Odnośnie egzemplarzy Konstytucji z 1871 roku dysponujemy dzisiaj następującymi odpisami: Constitutionen der Congregation der grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth zu Neisse (bis zum 7 Junii 1871); Constitutionen der Congregationen der grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth zu Neisse mit Verbesserungen nach 1870; Constitutionen der Congregation der grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth zu Neisse, angepasst dem päpstlichen Dekret vom 7 Junii 1871.

Constitutionen der Congregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth zu Neisse z 1871 roku dzieli się na dwie części, z których każda stanowi odrębną całość. Część pierwsza w 27 rozdziałach określa strukturę wewnętrzną czyli osobiste uświęcenie i chrześcijańską doskonałość⁷⁷. Zaraz w rozdziale pierwszym Konstytucje przypominają o kolejach założenia stowarzyszenia z lat 1844 i 1859. Cel Zgromadzenia jasno jest określony w rozdziale drugim: „Kongregacja Szarych Sióstr św. Elżbiety stawia sobie jako cel prowadzenie swoich członkiń nie tylko do życia w jakimś stopniu chrześcijańskiego, lecz do doskonałości zakonnej, wychowanie ich na doświadczone, chętne i rzetelne pielęgniarki chorych, spełniające posługi miłości względem chorych, ułomnych, ubogich i sierót dla własnego uświęcenia i z pobudki nagrody niebieskiej”. Z podanego tekstu wynika, że cel zgromadzenia był ujęty dość szeroko, mianowicie służenie bliźnim, zwłaszcza ubogim. Bowiem praca nad własnym uświęceniem była integralnie złączona ze służeniem bliźnim.

W następnych rozdziałach Konstytucje mówią najpierw ogólnie o ślubach, a następnie omawiają istotę każdego ślubu. Dają też piękne porównanie, że „jak przez ślub ubóstwa rezygnuje siostra z dóbr materialnych, podobnie przez ślub czystości składa swoje ciało na własność Bogu i wstępuje w pewien stosunek Oblubieńczy z Chrystusem”⁷⁸.

Konstytucje z roku 1871 poruszają też między innymi sprawę

⁷⁶ APEWr. Konstytucje 1870—1871. Communicando circa Constitutiones nonnullas Animadversiones. Schweter, *Geschichte*, I s. 111 „et einige Bemerkungen zu denselben mitgeteilt werden”.

⁷⁷ APEWr. I A-1, 1e. Normy prawne; APEWr. Konstytucje.

⁷⁸ Constitutiones. 1871: „ein gevisse bräutliches Verhältniss zu Christus. Konstytucje te przetłumaczył z języka łacińskiego O. mgr Makary Żagała OFM z Katowic; APEWr. I A-1, 1e. Odbitka kserograficzna.

ujawniania sumienia⁷⁹, polecając siostronom, aby „z wielką ufnością wyjawiały przełożonej tajniki swego serca. Tak samo bez żadnej obawy nowicjuszki otwierają sumienie swej mistrzyni i to w każdej sprawie, gdyż przełożone o sekrecie im powierzonym zobowiązane są w sumieniu do zachowania tajemnicy. Niech jej wyjawiają pokusy, jakie napotykają przeciw świętemu powołaniu, czystości lub przeciwne innej cnocie, jak również podejrzenia, przykrości, trudności i wszystko, co je trapi”⁸⁰.

Zgodnie z zaleceniami prawa kościelnego punkt ten, zawarty w Konstytucjach z 1871 roku, został później usunięty.

Druga część Konstytucji obejmuje również w 27 rozdziałach organizację zewnętrznego zarządu i administrację. Siostry przyjmując Konstytucje, pamiętają, że po modlitwie i sakramentach oraz łasce są one wspólnym środkiem do doskonałości⁸¹.

Konstytucje akcentują konieczność, aby każda siostra we wszystkich swych myślach, słowach i czynach kierowała się dobrą intencją, utrzymywała się w Bożej obecności stosownie do upomnienia Pańskiego: „Służ mi i bądź nieskazitelny” (Ks. Rodz. 17, 1).

Część druga Konstytucji podaje przepisy dotyczące kandydatek, nowicjuszek, sióstr profesek. Następnie jest mowa o zarządzie zgromadzenia, oraz o stosunku zgromadzenia do władzy kościelnej. Przypomniano w drugiej części Konstytucji, w rozdziale pierwszym, że zasadniczo Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety podlega jurysdykcji księcia-biskupa wrocławskiego, w którego diecezji znajduje się dom macierzysty. Pozostałe zaś domy, znajdujące się poza granicami diecezji wrocławskiej poddane są ordynariuszom miejsca. Jest również mowa o wyborze prefekty generalnej, o mianowaniu kuratora przez biskupa. Przełożoną generalną wybiera się na kapitule generalnej. Zatwierdza ją biskup-ordynariusz, na którego terenie mieści się dom macierzysty⁸².

Nowicjat w Konstytucjach z 1871 roku uważany jest za „czas wychowania ascetycznego i praktycznego przygotowania sióstr do celów kongregacji”.

Nadto Konstytucje dość szczegółowo określają prawa i obowiązki sióstr pełniących jakieś urzędy w zgromadzeniu.

⁷⁹ Constitutiones, 1871. s. 129.

⁸⁰ Constitutiones, 1871. s. 129, rozdział 19. Zalecenie to stoi w sprzeczności z dekretem Stolicy Apostolskiej „Quemadmodum” z 1890 roku, który po przepracowaniu wszedł w 1917 roku do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Prawo Kanoniczne zabrania pod sankcją grzechu śmiertelnego przełożonym domagać się od podwładnych odsłaniania swego sumienia. Por. V. Fęcki, *De manifestatione conscientiae in iure religiosorum* (can. 530), Lublin 1961 s. 35 nn.

⁸¹ APEWr. Konstytucje 1870—1871: Constitutiones vero praeter orationem, gratiam et sacramenta medium perfectionis adipiscendae sunt praestantissimum.

⁸² Constitutionen, 1871. s. 138.

Powyższe ustawy miały moc prawną do chwili opracowania nowych konstytucji.

W związku z zatwierdzeniem Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety Sekretariat Kongregacji dla Spraw Biskupów i Zakonników przekazał księciu biskupowi Henrykowi Försterowi pismem z dnia 7 czerwca 1871 roku 20 uwag do uwzględnienia przy dalszej redakcji Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety⁸³.

Postulaty te starano się zrealizować przy następnym trudzie układania i opracowania Konstytucji, a uczyniono to przy projekcie z 1887 roku.

Stosownie do wytycznych Stolicy Apostolskiej w Konstytucjach z 1887 roku musiano uzupełnić i poprawić wszystkie punkty i zastrzeżenia, jakie były wysunięte w 1871 roku⁸⁴. Uwagi dotyczyły duchownego wiana — posagu sióstr. A więc mocno starano się ustalić, że wysokość jego w jednakowej mierze ma być uiszczana przez wszystkie postulanki i bez zgody Stolicy Apostolskiej nie można od niego ani zwalniać, ani też go zmniejszać czy podwyższać⁸⁵. Rozdział Konstytucji o nauczaniu i pielęgnowaniu chłopców należało całkowicie usunąć i zastąpić ujęciem: opieka i nauka dziewcząt⁸⁶, gdyż obowiązki, które zgodnie z Konstytucjami należałyby wypełnić są niebezpieczne. Należy również zachować odpowiednio środki ostrożności ze strony sióstr przy pielęgnacji chorych po domach prywatnych. W nocnej porze nie mogą one pozostać tam same. Podniesiono także zastrzeżenie, że nie ma zwyczaju umieszczać w Konstytucjach historyczne wprowadzenia. Należy je opuścić. Zbyteczne są wzmianki o państwowym zatwierdzeniu⁸⁷. Nie spodobało się też recenzentowi Kongregacji określenie, że Siostry tworzą „religijny instytut” i należało go zmienić na „pobożny instytut”⁸⁸.

W opracowaniach należy wprowadzić w oparciu o konstytucje

⁸³ AAWr. V C 13 x⁵; Por. też APEWr. I A 1, 1b. Bemerkungen, welche die heil. Congregation der Bischöfe und Ordensleute zu den Constitutionen des Institutes der Grauen Schwestern der heil. Elisabeth am 28. Januar 1887 erlassen hat.

⁸⁴ APEWr. I A 1, 1b.

⁸⁵ APEWr. I A 1, 1b: In den Constitutionen ist eine geistliche Mitgift festzusetzen, die in gleicher Höhe von allen Postulantinnen zu zahlen ist, und welche ohne Erlaubnis des Apostolischen Stuhles weder erlassen noch herabgesetzt werden darf.

⁸⁶ APEWr. I A 1, 1b: ist gänzlich zu beseitigen und an Stelle dessen ist zu setzen: die Pflege und Unterricht bei Mädchen; Por. AAWr. V C 13 x⁵.

⁸⁷ APEWr. I A 1, 1b: von der staatlichen Bestätigung nichts zu erwähnen.

⁸⁸ APEWr. I A 1b; APEWr. Konstytucje: „religiosa familia”; „religiöse Gemeinde” — „ist abzuändern und dafür einfach zu sagen, eine fromme Gemeinde”. Używamy tu zwrotu — instytut, a nie dosłowne brzmienia — „gmina”.

papieża Benedykta XIV *Pastoralis Curae* odpowiednie zmiany odnośnie spowiedników zwyczajnych i nadzwyczajnych. Projekt Konstytucji Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety z 1871 roku polecał Siostrą spowiadać się wobec spowiednika nadzwyczajnego i to bez wyjątku co trzy lub cztery miesiące⁸⁹. Wśród zastrzeżeń odnośnie spowiednika nadzwyczajnego sióstr podsunęto ujęcie i sformułowanie, że Siostry mogą się u niego spowiadać ale nie są do tego zobowiązane⁹⁰. Wiele zastrzeżeń dano odnośnie władzy generalnej przełożonej i żądano jej ograniczenia⁹¹. Władza przełożonej generalnej wydała się Kongregacji za obszerna. W innych podobnych instytucjach jest zarządzenie, że we wszystkich ważnych sprawach jest ona zależna od rady asystentek, szczególnie przy zakładaniu i likwidowaniu placówek, zawieraniu umów, dopuszczaniu postulantek do obłóczyn i nowicjuszek do profesji. Przełożona generalna nie może sprawować urzędu po dwukrotnym wyborze na sześć lat bez pozwolenia Stolicy Apostolskiej. Sposób wybierania przełożonej generalnej musiał być bezwzględnie zmieniony. Muszą być ustanowione siostry uprawnione do głosowania, mające prawo oddać swoje głosy na kapitule, na której winny się gromadzić, a czynić to należy w celu uniknięcia samowoli. Przewodnictwo na kapitule obejmuje miejscowy biskup, na którego terenie odbywa się kapituła, występuje on wtedy jako legat apostolski, może to uczynić osobiście lub przez odpowiedniego delegata. W wypadku wybrania na kapitule generalnej po drugich wyborach dwóch sióstr z równą ilością głosów, uważa się za wybraną tę, którą uzna za odpowiednią ordynariusz lub jego delegat. Na kapitule musi się dokonać wyboru asystentki przełożonej generalnej, ale na ten urząd nie może być wybrana mistrzyni.

Nowicjuszki winny spędzić dwa lata w domu nowicjackim, a nie w innym domu instytutu. Po dziesięciu latach od chwili złożenia profesji siostry winny być dopuszczone do ślubów wieczystych. Śluby te są zastrzeżone Stolicy Apostolskiej. O stanie instytutu przełożona generalna winna przysyłać co trzy lata odpowiednie sprawozdanie do Kongregacji Biskupów i Zakonników.

W konstytucjach należy wprowadzić wzmiankę o konieczności

⁸⁹ APEWr. Konstytucje (pars II, caput II): Ordinarius pastoralis sua paternaque sollicitudine motus singulis sororum Domibus extraordinarium designabit confessorium, cui sorores sine exceptione omnes tertio vel quarto quoque mense semel peccata sua cofiteri tenentur.

⁹⁰ APEWr. I A 1, 1b: sind aber dazu nicht verpflichtet.

⁹¹ APEWr. I A 1, 1b: dieselbe ist einzuschränken; APEWr. Konstytucje (pars II, caput 6) używa zwrotu, że „Praefecta generalis quasi anima est universae congregationis eamque suo iudicio dirigit”, który pobudził Kongregację do wysunięcia postulatu ograniczenia tej władzy.

pozwolenia Stolicy Apostolskiej na sprzedaż dóbr instytutu i kontraktu długów w formie zgodnej z prawem kanonicznym i konstytucją apostolską. Nowe placówki wolno będzie zakładać, gdy do dyspozycji będzie odpowiednia ilość sióstr.

Spośród uwag jakie uczyniła Stolica Apostolska należy jeszcze wspomnieć to, że siostry mają składać trzy śluby proste. Nie zezwala się na żaden ślub dodatkowy. Pielęgnację chorych siostry mają uważać za główne zadanie instytutu⁹². Stolica Apostolska musi udzielać zezwolenia na podział instytutu na prowincje. Innym zastrzeżeniem było to, że do rozmównicy winny siostry się udawać w towarzystwie drugiej siostry.

Zastrzeżenia wysunięto też pod adresem ślubu ubóstwa. Siostry profeski mogły pozostawać w pierwotnym stanie posiadania majątku, ale jak długo żyją w instytucie, nie mogą korzystać z prawa używania i korzystania z odsetek z niego. Przed profesją winny przekazać zarząd majątku i prawo użytkowania jakiejś osobie lub samemu instytutowi. Odnośnie postów, przepisanych w kościele, siostry winny je przestrzegać, o ile ordynariusz lub spowiednik nie udzieli dyspensy.

Już 25 października 1882 roku wręczyła Matka Franciszka Werner prerredagowany projekt Konstytucji w myśl wskazówek Stolicy Apostolskiej księciu biskupowi Robertowi Herzogowi celem przedłożenia w Rzymie. Książę biskup Herzog pochwalił ten projekt, lecz wyraził życzenie, by wstrzymano się jeszcze z wysłaniem do Rzymu. Radził jednak, ażeby Konstytucje te wprowadzono w życie. Był zdania, że może jeszcze coś praktycznego zauważy się, co należy zmienić czy uwzględnić przy ostatecznym opracowaniu. Tego zadania podjął się O. Augustyn Arndt, doradca Szarych Sióstr św. Elżbiety, który przepracował obowiązujące dotychczas Konstytucje. Nowo przygotowany projekt Konstytucji książę biskup Robert Herzog wręczył Ojcu Świętemu Leonowi XIII z prośbą o ich zatwierdzenie. Aprobata Konstytucji została jeszcze przesunięta na czas późniejszy, gdyż nie spełniały one jeszcze wszystkich wymaganych postulatów prawnych.

Papież Leon XIII wydał Dekret dnia 26 stycznia 1887 roku na mocy którego Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety zostało ostatecznie zatwierdzone jako Kongregacja na prawie papieskim.

Tekst Dekretu o zatwierdzeniu Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety z 26 stycznia 1887 roku podpisał J. kardynał Masotti jako prefekt Kongregacji i Fr. Aloisius, biskup z Callinico jako sekretarz⁹³.

Zauważono w tymże Dekrecie, którego tekst w tłumaczeniu pol-

⁹² AAWr. V C 13 x⁵.

⁹³ *Constitutionen*, 1898, s. 4—5; Schweter, *Geschichte*, I s. 158—161; Jungnitz, *Die Kongregation der Grauen Schwestern*, s. 82—84.

skim przytaczamy, że „mimo wielce niesprzyjających i nieszczęśliwych warunków oraz gwałtownych burz, które niepokoją Kościół katolicki, a szczególnie zakony i pobożne instytucje, oglądamy nie bez oczywistej pomocy miłosiernego Boga, jak powstają liczne stowarzyszenia Bogu poświęconych pańienek, które szerzą tchnienie cnót, zwłaszcza miłości, wybitnie we wszystkich kierunkach i stawiają opór pracemu złu z zadziwiającą siłą, ażeby wobec Kościoła i państwa zdobyć wielkie zasługi, tocząc dobry bój, nigdy nie odczuwając znużenia.

Wśród tychże pobożnych zgromadzeń pańienkich, zgodnie z prawdą trzeba te zaliczyć, które w Nysie, w diecezji wrocławskiej, w 1842 roku powstało, pod mianem Szarych Sióstr od św. Elżbiety, księżnej turygskiej, podejmując jako główne zadanie — świadczenie z miłości przysługi duchowe i cielesne chorym w szpitalach i domach prywatnych, podejmując je z motywu miłości Boga.

Siostry składają trzy zwykłe śluby — czystość, ubóstwo i posłuszeństwo najpierw na określony czas, a później na całe życie i podlegają Generalnej Przełożonej.

Pobożne stowarzyszenie rozwinęło się w krótkim czasie do tego stopnia, że na podstawie poleceń zainteresowanych biskupów Ojciec Święty Pius IX na audiencji 12 maja 1871 roku uznał za godne udzielić mu uroczystego pobłogosławienia.

Przez to publiczne oświadczenie zostały Siostry zapalone, by z jeszcze większym dostojeństwem pełnić swoje zadania. Starają się one zawsze przynosić w Winnicy Pańskiej bogate owoce i przez to pobożne zgromadzenie zyskało ustawiczny wzrost. To wszystko Przełożona Generalna, wsparta o jednogłośne świadectwo zainteresowanych biskupów, przedłożyła pokornie Ojcu Świętemu Leonowi XIII i przekazała z gorącą prośbą, aby wspomniany instytut wraz z konstytucjami zechciał z Apostolskiej łaskawości zatwierdzić.

Ojciec Święty 21 stycznia 1887 roku łaskawie skłonił się uznać i zatwierdzić podczas udzielonej audiencji Sekretarzowi Kongregacji Biskupów i Zakonników, uwzględniwszy polecające pisma zainteresowanych biskupów, po dokładnym i starannym rozważeniu całej sprawy, chwalebny Instytut jako Kongregację z prostymi ślubami, pod kierownictwem Generalnej Przełożonej nie naruszając biskupiej jurysdykcji, zgodnie z przepisami świętych kanonów i apostolskich konstytucji, jak też zgodnie z brzmieniem dekretu zatwierdził i uznał.

Aprobata samych Konstytucji została odłożona i tym razem na sposobniejszy czas. W międzyczasie jednak należało udzielić parę uwag odnośnie celu, że Konstytucje po udzieleniu tych uwag będą poprawione z biegiem czasu w lepszy sposób, w którym nabędzie

się szereg nowszych doświadczeń dla pełnego zadania i będą przedłożone Świętej Kongregacji, aby mogły być zatwierdzone bez trudności.

Dekret podpisano w Rzymie w Sekretariacie wymienionej Kongregacji Biskupów i Zakonników 26 stycznia 1887 roku⁹⁴.

Matka Generalna Melchiora Klammt oznajmiła Siostronom pismem z dnia 22 kwietnia 1887 roku wielką radość, że Ojciec Święty Leon XIII dekretem z dnia 26 stycznia 1887 roku zatwierdził ich stowarzyszenie jako „Kongregację o ślubach prostych pod kierownictwem generalnej przełożonej bez naruszania jurysdykcji diecezjalnych biskupów i postanowień świętych kanonów oraz apostołskich konstytucji”⁹⁵.

Warto tu jeszcze wspomnieć i podkreślić, że ze strony przełożonych spotykamy często zachętę do zachowania Konstytucji. Między innymi Matka Franciszka Werner w piśmie wydanym w Nysie 1 marca 1876 roku, zachęca Siostry do wierności Konstytucjom i Kościołowi rzymsko-katolickiemu srogo wówczas prześladowanemu⁹⁶.

Nadto wspomniana już przełożona generalna, Melchiora Klammt, wydała okólnik w 1898 roku powiadamiający Siostry o mającej odbyć się zwyczajnej kapitule generalnej Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety. Podała wtedy ona następującą informację, że ks. Jerzy kardynał Kopp zdecydował na podstawie upoważnienia

⁹⁴ „Decretum ex Secretaria Sacrae Congregationis Episcoporum et Regularium” z dnia 26 stycznia 1887 roku tak podaje o Konstytucjach: „dilata ad opportunius tempus Constitutionum approbatione, circa quas interim nonnullas animadversiones communicari mandavit ad hoc ut Constitutiones ipsae ad tramites earundem Animadversionum emendatae, transacto, uti moris est congruo experimenti tempore, denuo examini Sacrae hujus Congregationis subiciantur ut tuto approbari possint”.

⁹⁵ APEWr. V 11. 6. Curendenbuch: „In einem letzten Schreiben vom 8. Januar d. J. hatte ich die Hoffnung auf baldige gute Nachrichten vom Hl. Vater aus Rom ausgesprochen, dieselben sind auch nicht lange darauf eingetroffen und ich bin so glücklich, Ihnen, liebe Schwestern, die freudige Mitteilung machen zu können, dass der heilige Vater Leo XIII. durch ein Dekret des heil. Congregation der Bischöfe und Ordensleute vom 26. Januar d.J. unsere Genossenschaft „als eine Congregation mit einfachen Gelübden, und der Leitung einer Generaloberin unbeschadet der Jurisdiction der Diözesanbischöfen nach Massgabe der Hl. Canones und Apostolischen Constitutionen gnädigst anerkannt und bestätigt hat”.

⁹⁶ AAWr. V C 13 e⁷. Currende an sämtliche Vorsteherinnen der Filialen der St. Elisabeth Congregation. s. 69. „Er möge Sie alle Stärken mit Seiner heil. Gnade, treu und Standhaft zu sein in jeglichen Kämpfe, treu den Satzungen unserer vom heil. Vater gutgeheissenen Constitutionen, treu der hl. römisch — katholischen Kirche, deren bevorzugte Kinder wir durch unsere Constitutionen sind und die jetzt so grausam verfolgt wird”.

Stolicy Apostolskiej, iż kapituła generalna ma się odbyć według założeń Konstytucji, w oparciu o które nasze Stowarzyszenie zostało zatwierdzone przez Stolicę Apostolską 26 stycznia 1887 roku. W tym celu przedrukowano te rozdziały z Konstytucji z wymienionego roku (1887), które odnoszą się do wyboru Generalnej Przełożonej⁹⁷. W przypisku podano, że od roku 1892 prawo czynnego wyboru Generalnej Przełożonej z Domu Macierzystego miały: Generalna Przełożona i cztery asystentki (Wikaria, Sekretarka, Prokuratorka i Mistrzynie), a nie trzy, jak było do tego roku.

Mając na uwadze szybki rozwój i wzrost Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety Kongregacja Biskupów i Zakonników nie chciała już zwrócić z zatwierdzeniem przedłożonego projektu Konstytucji opracowanego przez ks. Karola Augustinusa, lecz wydała dekret dnia 26 kwietnia 1898 roku, mocą którego zatwierdzono Konstytucję Zgromadzenia na przeciąg siedmiu lat. Po upływie tego czasu trzeba ponownie starać się o dalsze zatwierdzenie.

Dekret ten został podpisany przez S. kardynała Bannutelli, prefekta i A. Trombetta, sekretarza. Oto jego tekst: „Jego Świątobliwość, z Bożej Opatrzności Papież Leon XIII na audiencji udzielonej podpisanemu kardynałowi-sekretarzowi Świętej Kongregacji Biskupów i Zakonników 21 marca 1898 roku, uwzględniając pisma polecające biskupów, na których terenie znajdują się Instytuty Szarych Sióstr św. Elżbiety, przedłożone Konstytucje, jakie się znajdują w tym wydaniu, a których rękopis przechowuje się w Archiwum wymienionej Kongregacji uznał i łaskawie zatwierdził na okres siedmiu lat tytułem próby, również przez treść Dekretu same Konstytucje zostały zatwierdzone nie naruszając jurysdykcji biskupów diecezjalnych według wytycznych świętych kanonów i apostołskich konstytucji.

Podpisano w Rzymie w Sekretariacie wymienionej Świętej Kongregacji Biskupów i Zakonników 26 kwietnia 1898 roku”.

Konstytucje zatwierdzone czasowo przez Stolicę Apostolską zostały wydrukowane pt. *Constitutionen der Congregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth aus dem Mutterhause in Breslau Diözese Breslau. Als Manuskript gedruckt*. 1898. Im Verlage des Mutterhauses. Wydała je drukarnia J. Augustina w Prudniku. Egzemplarze liczą po 112 stron. Pozwolenie na druk (Imprimatur. Ex arce S. Joannis Baptistae) podpisał ks. Jerzy kardynał Kopp, księżę biskup wrocławski 6 sierpnia 1898 roku.

Na pierwszych stronicach Konstytucji wydrukowano Dekrety Stolicy Apostolskiej o zatwierdzeniu Zgromadzenia Szarych Sióstr

⁹⁷ Auszug aus den Constitutionen der Grauen Schwestern von der heil. Elisabeth nach der Fassung, auf welche hin der heil. Apostolische Stuhl am 26. Januar 1887 die Genossenschaft bestätigt hat”.

św. Elżbiety z dnia 7 czerwca 1871 roku, 26 stycznia 1880 roku i 26 kwietnia 1898 roku.

Na końcu Konstytucji dołączony jest okólnik kardynała Jerzego Koppa, datowany we Wrocławiu 1 października 1898 roku, oddający do użytku Szarym Siostrom św. Elżbiety niemieckie tłumaczenie Konstytucji zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską i wyrażający życzenie, aby siostry zapoznały się z nimi, pogłębiły w duchu świętego powołania i umocniły w tym kierunku przez wiernie wykonanie ich w życiu zakonnym.

Pod względem treściowym Konstytucje te dzielą się na dwie części. Pierwsza część w trzech rozdziałach omawia cel, nazwę Kongregacji i środki do osiągnięcia celu. Otóż Kongregacja pragnie przy pomocy łaski Bożej prowadzić swe członkinie do uświęcenia przez praktykę ślubów i dzieł chrześcijańskiej miłości oraz budowy Królestwa Bożego. Śluby są środkami do osiągnięcia doskonałości.

Druga część w 28 rozdziałach mówi o jedności i rozwoju Kongregacji, o stosunku Kongregacji do władzy duchownej. W myśli Konstytucji — Kongregacja Szarych Sióstr św. Elżbiety podlega Stolicy Apostolskiej. Każdy dom poddany jest jurysdykcji miejscowego Ordynariusza według zaleceń prawa kanonicznego i apostolskich konstytucji.

Na czele Zgromadzenia stoi przełożona generalna, wybierana na okres sześciu lat. Rządzi ona Zgromadzeniem zgodnie z Konstytucjami, nie naruszając w niczym jurysdykcji biskupa diecezjalnego. Do pomocy ma sześć asystentek. Co sześć lat zbiera się kapituła generalna. Lokalna przełożona kieruje placówką, przełożona prowincjalna rządzi prowincją, nowicjat ma mistrzyni.

Według konstytucji z 1898 roku nowicjat trwał dwa lata. Pierwszy rok przeznaczony był wyłącznie dla ascetycznego wychowania i nauczania. Drugi natomiast rok poświęcony był na ćwiczenia praktyczne. W tym to czasie nie wolno było wysyłać nowicjuszek do innych domów. Nowicjat musiał być spędzony w domu nowicjackim. Nie było od tego żadnych dyspens.

W dalszych rozdziałach Konstytucji w części drugiej jest mowa o zarządzie dóbr materialnych, o kierownictwie prowincji, domach zakonnych, wizytacjach, chorych, siostrach, oraz o zobowiązaniach wobec konstytucji.

Rozdziały są tu bieżące w liczbie 32. W dodatku mieści dekrety Kongregacji Biskupów i Zakonników z dnia 17 grudnia 1890 roku papieża Leona XIII *Quemadmodum* w języku niemieckim, zabraniający otwierać swoje sumienie wobec przełożonych⁹⁸, oraz Dekre-

⁹⁸ Por. V. Fęcki, *De manifestatione conscientiae in Iure Religiosorum* (can. 530), s. 173: „generaliter omnibus superioribus vetita fuit in tima conscientiae auditorum scrutatio, quae unice sacramento Pa-

kret ks. Jerzego kardynała-protektora Koppa z 1 października 1898 roku wyrażający życzenie, aby Siostry zapoznały się z Konstytucjami, pogłębiały życie i ducha zakonnego.

Do XX wieku nie istniały przepisy odnośnie sposobu formalnego układania konstytucji zakonnych. Zarówno założyciele zakonów jak i kapituły generalne nie były krępowane, ale miały zupełną swobodę w tym względzie. Normy Kongregacji Biskupów i Zakonników, odnoszące się do tej sprawy, ukazały się, jak już wiadomo, w 1901 roku⁹⁹. W związku z nowym Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1917 roku wspomniane normy zostały dostosowane do niego w 1921 roku.

Wpływały na to ówczesne potrzeby życia. Wiek XIX przynosił wiele przemian w dziedzinie społecznej. Rozwijał się wówczas ruch robotniczy. Rodziło się wiele potrzeb, które nie zawsze dały się rozwiązać w ramach sprawiedliwości. Potrzeba było akcji chrześcijańskiej miłości, która by mogła goić rany społecznego życia. Na tym tle powstawały dość liczne, nowe rodziny zakonne nieklauzururowe, w których składano śluby proste. Niektóre z nich otrzymały czasem aprobatę Stolicy Apostolskiej. Większość z nich była oparta o prawo partykularne. Zachodziła więc konieczność umocnienia ich organizacji o ogólnokościelne normy prawne.

W tym celu została ogłoszona przez papieża Leona XIII Konstytucja Apostolska *Conditae a Christo* 8 grudnia 1900 roku¹⁰⁰, oraz Normy wykonawcze do tejże Konstytucji wydane przez Kongregację Biskupów i Zakonników z dnia 28 czerwca 1901 roku¹⁰¹, które ujmowały jasno zasady obowiązujące przy zatwierdzeniu przez Stolicę Apostolską zgromadzeń opartych o śluby proste i określały sposób opracowania dla nich konstytucji¹⁰². Konstytucja *Conditae a Christo* pragnęła uregulować relacje odnośnie

tentiae reservata est”. *Constitutiones*, 1914 s. 21: *Secundum Decretum Leonis PP. XIII. d. d. 17 Decembris 1890 (Quemadmodum omnium) nulli superiorissae, cuiuscumque gradus et praesentiae sit, licet personas sibi subditas directe aut indirecte, praecepto, consilio, timore, minis aud blanditiis inducere perpentare ad huiusmodi manifestationem conscientiae sibi peragendam.*

⁹⁹ Bar, *Prawo zakonne*, s. 66.

¹⁰⁰ *Codicis Iuris Canonici Fontes* cura Petri card. Gasparri editi. Romae 1925 vol. III s. 562—566. Tekst tejże konstytucji załączył do swej pracy o. A. Arndt, jezuita, pt. *Die kirchlichen Rechtsbestimmungen für die Frauen — Congregationen*, Mainz 1901 s. 344—351, zajmujący się również Szarymi Elżbietankami.

¹⁰¹ T. Schaefer, *Re religiosus*, Roma 1947 s. 1102—1135.

¹⁰² Gasparri, *Codicis Iuris Canonici Fontes*. III s. 563: *Episcopi est quamlibet recens natam sodalitem non prius in dioecesim recipere, quam leges eius constitutionesque cognovit itemque probavit; si videlicet neque fidei honestative morum, neque sacris canonibus et Pontificum decretis adversentur, et si apte statuto fini conveniant.*

zgrupowań zakonnych między biskupami ordynariuszami a przełożonymi generalnymi¹⁰³.

Normy te postulowały dla ubiegających się zgromadzeń o zatwierdzenie kościelne — podanie ściśle określonego celu i rodzaju działalności, zabezpieczenia podstaw materialno-bytowej egzystencji, ilości członków, rozpoczęcia starań o zatwierdzenie po przejściu życiowych prób i pewnej stabilizacji, zaniechania umieszczania w konstytucjach wszelkich przekazów, wstępów, różnych wiadomości historycznych, listów pochwalnych, wyjąwszy dekret pochwalny Zgromadzenia udzielony przez Stolicę Apostolską. Według tychże Norm należało poopuścić w Konstytucjach nawet cytaty z Pisma świętego, dekretów soborowych, dzieł Ojców Kościoła i teologów¹⁰⁴.

Przed Szarymi Siostrami św. Elżbiety wyłoniła się znowu konieczność poprawienia swych Konstytucji z 1898 roku zgodnie z Normami z 1901 roku.

W literaturze kanonistycznej starano się poruszać również zagadnienia o celowości i konieczności uregulowania konstytucji zakonnych¹⁰⁵.

Konstytucje Szarych Sióstr św. Elżbiety zostały zatwierdzone w 1898 roku na okres próbny 7 lat, a po ich upływie miały być na nowo przedłożone Stolicy Apostolskiej do akceptacji. W 1905 roku przed kapitułą generalną podano do wiadomości ze strony Sióstr Szarych św. Elżbiety, że potwierdzenie konstytucji w 1898 roku skończyło się i trzeba je ponownie przedłożyć z dostosowaniem do poleceń Norm z 1901 roku¹⁰⁶.

Ponieważ termin czasowego zatwierdzenia Konstytucji upływał z dniem 26 stycznia 1905 roku, które w swej treści nie uwzględ-

¹⁰³ Gasparri, *Codicis Iuris Canonici Fontes*. III s. 362: „certam aliquam Congregationem approbari ut iam societatem votorum simplicium, sub regimine Moderatoris generalis, salva Ordinariorum iurisdictione, ad formam sacrorum canonum et Apostolicarum Constitutionum”.

¹⁰⁴ Por. M. Wójcik, *Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej*, Poznań 1978 s. 98; — M. Dominiczak, *Rozwój Konstytucji Zgromadzenia Sióstr Rodziny Maryi (1857—1972)*, „Prawo kanoniczne” 22 (1979) nr 3—4 s. 119. O ożywieniu życia zakonnego w czasie pontyfikatu Piusa IX mówi nam R. Aubert, *Le pontificat de Pie IX (1846—1878)*, Bloud et Gay 1952 s. 460.

¹⁰⁵ Pojawiały się też wówczas w literaturze kanonistycznej aktualne prace odnośnie zgromadzeń o ślubach prostych, mobilizujące świadomość kanonistów, mianowicie ks. Alberta Battandiera, Konsultora Kongregacji Biskupów i Zakonników pt. *Guide canonique pour les constitutions des seurs a vœux simples*, Paris 1898; P. Bastiena, *Directoire canonique a l'usage des Congregations a vœux simples*, Maredeux 1904, które mobilizowały zainteresowanych do stosowania Konstytucji zgromadzeniowych.

¹⁰⁶ „St Elisabeth-Blatt” 1905 nr 1 s. 40.

niały Norm z 1901 roku, dlatego było rzeczą konieczną prosić o przedłużenie okresu próbnego przed podaniem do ostatecznego zatwierdzenia. Prośbę tę złożyła Matka Melchiora Klammt, przełożona generalna na ręce ks. Jerzego kardynała protektora Koppa, który wyjednał u Stolicy Apostolskiej przedłużenie ważności aprobaty dla Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety.

W ogólności Konstytucje z 1898 roku zawierały niemal wszystko, czego wymagały Normy. Odmienny był jednak podział Konstytucji oraz w niektórych punktach zachodziły pewne różnice.

Nową redakcję Konstytucji, sporządzoną głównie w oparciu o pracę ks. biskupa Karola Augustina, sufragana wrocławskiego¹⁰⁷ i znanego już O. Augustyna Armdta, zabrał z sobą do Rzymu 15 listopada 1913 roku ks. Jerzy kardynał Kopp celem uzyskania dla nich ostatecznego zatwierdzenia.

Konstytucje te zostały wydrukowane w dużym formacie egzemplarza (*in quarto*), liczącym 96 stronic pt. *Constitutiones Congregationis Sororum Ravarum a Sancta Elisabeth e Domo Materna Wratislaviae existente Dioeceseos Wratislaviensis* (Romae 1914 Typis Pollyglottis Vaticanis).

Pod względem układu dzielą się na dwie części. Pierwsza z nich mówi o celu i nazwie kongregacji oraz o środkach wiodących do osiągnięcia celu. Całość podzielona jest na bieżące rozdziały, których w pierwszej części liczymy 27. Sekcje rozpadają się na paragrafy i punkty.

Część druga, obejmująca 28 rozdziałów, omawia kierownictwo i ustrój Zgromadzenia.

Celem pierwszorzędnym Zgromadzenia pozostaje nadal uświęcenie własnych członkiń, zachowujących śluby przy pomocy łaski Bożej¹⁰⁸. Natomiast drugorzędnym celem kongregacji jest wypełnianie chrześcijańskiej miłości i miłosierdzia.

O nowicjacie podkreślają Konstytucje nadal, że on stanowi czas ascetycznego i praktycznego przygotowania sióstr. Jest on seminarium świętych uczuć i solidnych cnót¹⁰⁹. Śluby są środkami do

¹⁰⁷ Jungnitz, *Die Breslauer Weihbischöfe*, s. 437—439. Ks. Karol Augustin urodził się 1 listopada 1847 roku w Olbrachcicach. Papież św. Pius X mianował go biskupem sufraganem we Wrocławiu 10 marca 1910 roku. Kuratorem Szarych Sióstr św. Elżbiety został definitywnie w 1899 roku. Ponad 20 lat był on ich duszpasterzem i doradcą. Zmarł on 16 września 1919 roku. „St Elisabeth-Blatt” (1919) numer specjalny, s. 1—20. K. Engelbert. *Geschichte des Breslauer Domkapitels*, s. 149.

¹⁰⁸ *Constitutiones*, 1914: „Congregatio Sororum Ravarum a S. Elisabeth primarium finem habet: perducendi adiuvente divina gratia membra sua via sanctorum votorum et observatione praesertim constitutionum ad propriam sanctificationem”.

¹⁰⁹ *Constitutiones*, 1914: „tempus asceticae educationis et practicae instructionis”. „Seminarium sanctorum affectuum et solidarum virtutum”.

zdobycia chrześcijańskiej doskonałości. Na czele Zgromadzenia stoi generalna przełożona, wybierana na generalnej kapitule na okres sześciu lat, mając do pomocy cztery radne.

Wydrukowane Konstytucje z 1914 roku nie miały jednak wówczas szczęścia w uzyskaniu zatwierdzenia. Splotło się na to wiele przyczyn. W roku 1914 zmarł św. Pius X, duszpasterz na papieskim tronie, dbały niezmiernie o religijność wiernych. Odszedł też ks. Jerzy kardynał Kopp¹¹⁰, sterujący diecezją wrocławską owocnie w latach 1887—1914. Następnie rozgorzała pierwsza wojna światowa. Dlatego też zatwierdzenie Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety uległo dłuższej zwłoce.

III. ROZWÓJ KONSTYTUCJI W LATACH 1918—1975.

a) Dostosowanie Konstytucji elżbietzańskich do wymagań Kodeksu Prawa Kanonicznego.

W związku z przygotowaniem nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego przed Zgromadzeniem Szarych Sióstr św. Elżbiety stanęło wówczas wielkie zadanie do zrealizowania¹¹¹, mianowicie dostosowanie jego Konstytucji do wymogów prawa powszechnego.

Dnia 14 maja 1917 roku doniósł ks. Adolfowi kardynałowi Bertramowi we Wrocławiu Sekretarz Kongregacji dla Zakonników, że z powodu ówczesnych stosunków Kongregacja postanowiła odłożyć jeszcze ostateczne zatwierdzenie Konstytucji na czas późniejszy przedłużając zatwierdzone już Konstytucje tytułem próby na trzy lata. Równocześnie Kongregacja polecała, by w międzyczasie zredagowano nowy projekt Konstytucji uwzględniający Normy z 1901 roku oraz nowsze dekrety i zarządzenia Stolicy Apostolskiej stosownie do potrzeb Zgromadzenia.

Powiadomienie o tym zezwoleniu otrzymał do rąk ks. biskup Augustin od ks. Adolfa kardynała Bertrama w dniu 2 czerwca 1917 roku. Rozpoczął on zaraz przygotowania do opracowania nowego ujęcia Konstytucji. Pojawiła się jednak nowa trudność. Od roku 1918 zaczął obowiązywać nowy Kodeks Prawa Kanonicznego (*Codex Iuris Canonici*), do którego przepisów należało dostosować zakonne Konstytucje. Gotowość i pomoc w przeregowaniu Konstytucji zgłosili ks. biskupowi Augustinowi następujący Księża: Karol Sommer¹¹², dyrektor Szarych Sióstr św. Elżbie-

¹¹⁰ Urban, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, s. 199.

¹¹¹ „*St Elisabeth-Blatt*”, (1920) nr 1—2 s. 7—9. „Unsere Genossenschaft war damit vor eine grosse Aufgabe gestellt”.

¹¹² *Handbuch des Bistums Breslau und Seines Delegaturbezirkes für das Jahr 1919*, Breslau 1919 s. 10. Ks. Karol Sommer urodził się 18 stycznia 1870 roku, święcenia kapłańskie otrzymał 28 października 1894 roku.

ty, kapłan z Wrocławia; Alfons Schulz z Królewca¹¹³, Józef May z Halle¹¹⁴. Każdemu z nich wyznaczył ks. biskup pewną część do opracowania. Wymienieni Księża podjęli się tego ważnego i trudnego zadania. Już wiosną 1919 roku przedstawili oni ks. biskupowi opracowaną przez siebie część projektu. Po przeglądnięciu otrzymanego materiału wezwał ks. biskup Augustin w oktawie Zielonych Świąt 1919 roku zainteresowanych Księży na konferencję, celem przepracowania całości materiału. W czasie trzydniowej konferencji odbytej we Wrocławiu omówiono bardzo szczegółowo cały projekt Konstytucji zgodnie z wymogami i postulatami wysuwanymi ze strony Stolicy Apostolskiej. Śmierć biskupa Karola Augustinusa (1919) przedłużyła znowu wysłanie projektu Konstytucji do Stolicy Apostolskiej na ręce kardynała-protektora Wilhelma van Rossum.

Wydane w 1901 roku „Normy” Kongregacji Biskupów i Zakonników wprowadzające zasadnicze zmiany w prawie kościelnym odnośnie sposobu układania Konstytucji zakonnych zostały odpowiednio dostosowane do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku. Należy też tu polecenie Kongregacji do Spraw Zakonnych (*Sacra Congregatio de Religiosis*) z dnia 26 czerwca 1918 roku „*De regulis et constitutionibus religiosorum ad normam canonis 489 Codicis Iuris Canonici reformandis*”.

Zgodnie z tym kanonem (c. 489): „Reguły i Konstytucje poszczególnych zakonów zachowują swoją moc, jeżeli nie są sprzeczne z kanonami tego kodeksu; sprzeczne natomiast są usunięte”, z wyjątkiem wprowadzanych za zgodą Stolicy Apostolskiej. Celem uniknięcia jakichś niejasności i niewłaściwości Kongregacja poleca poddać jej rewizji i poprawieniu tekstu reguł i konstytucji. W tym celu zakony i zgromadzenia zgodnie z kanonem 510 wraz ze sprawozdaniem do Stolicy Apostolskiej mają przesłać do Kongregacji egzemplarz reguł i konstytucji¹¹⁵.

Kongregacja do Spraw Zakonnych wydała 26 października 1921 roku¹¹⁶ deklarację „*Circa Religionum Constitutiones Codici reformantas, S. Congregationi pro revisione subiciendas, ex decreto*

¹¹³ *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1936*, Breslau 1936 s. 24, 184. Ks. Alfons Schulz urodzony w 1871 roku, święcony był na kapłana 28 października 1894 roku w diecezji warmińskiej, został profesorem egzegezy Starego Testamentu. Zmarł w 1947 roku. Por. E. Kleineidam, *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811—1945*, Köln 1961 s. 152.

¹¹⁴ Schweter, *Geschichte*, Bd I s. 209. Autor nie podał imienia ks. Maya. Przypuszczalnie był nim ks. Józef May, historyk Kościoła, urodzony w 1869 roku; Por. W. Koch, *Das katholische Deutschland*, Augsburg (b.r.) Bd 2 s. 12865.

¹¹⁵ *Acta Apostolicae Sedis* 10: 1918 vol. 10 s. 290.

¹¹⁶ *Acta Apostolicae Sedis* 13: 1921 vol. 13 s. 538—539.

26 Junii 1918", polecając głównie dokonać poprawek w tym, co się sprzeciwia Kodeksowi Prawa Kanonicznego¹¹⁷. Wszystkie te wskazania Kongregacji musiano uwzględnić w opracowywanych Konstytucjach Elżbietanek.

W tych warunkach nowy kurator Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety, ks. Jan Steinmann¹¹⁸ doprowadził do szczęśliwego uwieńczenia projektu Konstytucji w języku niemieckim, a tłumaczenie łacińskie przejął na siebie ks. Karol Sommer¹¹⁹. Dzięki osobistym zabiegom w Rzymie ks. Jana Steinmanna, protonotariusza apostołskiego, radcy duchownego Poselstwa Niemieckiego w dniu 6 kwietnia 1924 roku wyszedł Dekret o ostatecznym zatwierdzeniu Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety¹²⁰.

Oto brzmienie dekretu: „Jego Świątobliwość Pius, z Bożej Opatrzności Papież XI, rozpatrzywszy na audiencji, udzielonej dnia 6 kwietnia 1924 roku Wielebnemu Ojcu Sekretarzowi Świętej Kongregacji dla Spraw Zakonnych, pisma polecające biskupów tych diecezji, gdzie się znajduje Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety, zwykle „Szarymi Siostrami” nazwanych, którego to Zgromadzenia dom główny znajduje się w diecezji wrocławskiej, wysłuchawszy zwłaszcza zdania Ich Eminencji Najprzewielebniejszego Kardynała, przełożonych tejsze Św. Kongregacji dla Spraw Zakonnych, którzy na plenarnym posiedzeniu, odbytym w pałacu Watykańskim dnia 29 marca tegoż roku, sprawę poddali dojrzałemu badaniu, raczył Konstytucje rzeczzonego Zgromadzenia, w języku łacińskim spisane, tak jak są zawarte w niniejszym egzemplarzu, którego rękopis przechowuje się w archiwum tejsze Świętej Kongregacji dla Spraw Zakonnych, ostatecznie uznać i zatwierdzić tak, jako je niniejszym dekretem ostatecznie uznaje i zatwierdza z zachowaniem praw przysługujących Ordynariuszom w myśl świętych kanonów.

Dan w Rzymie w Sekretariacie Świętej Kongregacji dla Spraw Zakonnych, dnia 6 kwietnia 1924 roku. Podpisał C. kardynał Laurenti, Prefekt i Maurus M. Serafini, Opat, Sekretarz”¹²¹.

Po tym szczęśliwym skutecznieniu wielu starań Matka Gene-

¹¹⁷ Acta Apostolicae Sedis 13: 1921 vol. 13 s. 538. „Emendetur textus tantummodo in iis, in quibus constitutiones Codicis opponuntur. vel aliquid addatur si deficiat, et adhibeantur, quoad fieri potest, verba ipsius Codicis”.

¹¹⁸ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegaturbezirks für das Jahr 1925*, Breslau 1925 s. 9. Ks. Jan Steinmann urodził się 2 listopada 1870 roku, święcenia kapłańskie otrzymał 23 czerwca 1896 roku.

¹¹⁹ Schweter, *Geschichte*, I s. 209—210.

¹²⁰ Tamże, s. 210.

¹²¹ *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Szarych św. Elżbiety (Elżbietanek)*, Poznań 1948 s. 173 nlb 3.

ralna Mercedes Rother doniosła Sioström okólnikiem (Wrocław, 25 września 1925), że Stolica Apostolska zatwierdziła Konstytucje Zgromadzenia ostatecznie 6 kwietnia 1924 roku¹²². Zaznaczyła, że każda siostra winna mieć własny egzemplarz Konstytucji. Nie wolno ich wypożyczać ludziom świeckim¹²³. Nie powinno się też ich bezwarunkowo pozostawiać w pociągu, tramwaju lub w innych miejscach.

Nastąpił z tym definitywnym zatwierdzeniem Konstytucji upragniony normalny bieg i rozwój Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety.

Niemiecki tekst zatwierdzonych Konstytucji z 1924 roku przedłożono prałatowi Alfonsowi Blaeschke, Generalnemu Wikariuszowi celem uzyskania aprobaty do druku. Zezwolenie na drukowanie podpisał on 17 sierpnia 1925 roku.

Przez tak długi okres rozwijał się proces definitywnego zatwierdzenia Konstytucji Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety¹²⁴.

Zostały one wydrukowane pt. *Konstitutionen der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth. Als Manuskript gedruckt*. Im Selbstverlage des Mutterhauses zu Breslau. 16°, s. 104 nlb 4. Ks. Prałat Alfons Blaeschke, Wikariusz Generalny księcia-biskupa w zezwoleniu na druk Konstytucji, udzielonym 17 sierpnia 1925 roku, pisze, że tekst może być wydrukowany, a tłumaczenie niemieckie wiernie odpowiada łacińskiemu oryginałowi¹²⁵.

Treść Konstytucji dzieli się na dwie części, 31 rozdziałów i 356 artykułów.

Pierwsza część zatytułowana: Cel i nazwa Zgromadzenia, warunki przyjęcia i życie Zgromadzenia, zawiera 20 rozdziałów. Najszerszej, bo aż w dwóch podpunktach i czterech paragrafach siemdemnastego rozdziału mówi o dziełach miłosierdzia właściwych Zgromadzeniu, a więc pielęgnowaniu chorych w ich własnych mieszkaniach oraz w szpitalach, domach dla kalek i ubogich oraz kierownictwie w tych zakładach. W drugim podpunkcie jest mowa o wychowaniu i nauczaniu młodzieży żeńskiej.

Druga część nosząca tytuł: Kierownictwo i ustrój Zgromadzenia obejmuje 11 rozdziałów. A więc mówi ona o najwyższej władzy Zgromadzenia i kapitule generalnej, przełożonej generalnej, ra-

¹²² APEWr. Pisma — Kapituły Generalne 1886—1942. „Endgültig bestätigt worden”. *Constitutiones Sororum Ravarum a Sancta Elisabeth. Wratislaviae 1925* s. 3: „definitive approbare et confirmare dignatus est”.

¹²³ APEWr. Pisma — Kapituły Generalne 1886—1942. „Das Ausleihen der Konstitutionen an Welkleute, an wen immer es auch sei, ist streng verboten”.

¹²⁴ Schweter, *Geschichte*, I s. 210.

¹²⁵ *Konstitutionen*, 1925 s. 2. „Versio Germanica originali textui Latino fideliter respondet. Permittitur typis imprimi”.

dzie przełożonej generalnej, prowincjach zakonnych i przełożonych.

Ostatni rozdział (XI) poucza o sposobie, w jaki obowiązują Konstytucje.

Konstytucje te przypominają, że nowicjat rozpoczyna się z chwilą przyjęcia habitu i trwa przez jeden rok. Cały ten czas, bez przerwy, winien być przebyty w domu nowicjackim, gdyż w przeciwnym razie śluby będą nieważne. Śluby składane, tak czasowe jak i wieczyste w Zgromadzeniu Sióstr Elżbietanek, są ślubami prostymi, od których zwolnienie zastrzeżone jest Stolicy Apostolskiej (cz. II, roz. IX, p. 58).

Przy napływie polskich kandydatek do Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety konieczne były potrzebne pomoce w języku polskim. W tym celu nakładem Prowincji Poznańskiej Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek wyszły w Poznaniu w 1925 roku w tłumaczeniu polskim: *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Szarych św. Elżbiety (Elżbietanek)*. Pozwolenie na druk podpisał 5 grudnia 1925 roku ks. Czesław Meysner, Wikariusz Generalny. W pozwoleniu zaznacza on, że tłumaczenie polskie zgadza się z oryginałem łacińskim. Egzemplarz wydany jest w zgrabnym formacie 16°. Liczy 142 stronicie.

Drugim wydaniem tego tłumaczenia są *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Szarych św. Elżbiety (Elżbietanek)*. Poznań 1939, wydane nakładem Prowincji Polskiej Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek, w formacie 16°, s. 173 nłb 3. Zezwolenie na druk (*Imprimatur*) podpisał ks. biskup Walenty Dymek, Wikariusz Generalny w Poznaniu 18 grudnia 1938 roku.

Dysponujemy też trzecią edycją pt. *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Szarych św. Elżbiety (Elżbietanek)*. Poznań 1948. Nakładem Prowincji Polskiej Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek. 16°, s. 173 + 3 nłb. *Reimprimatur* zezwalające na druk podpisał biskup Franciszek Jedwabski w Poznaniu 21 kwietnia 1948 roku. Konstytucje te wydrukowano w ilości pięciu tysięcy egzemplarzy.

Układ treści powyższych trzech wydań Konstytucji w języku polskim jest bez zmian.

Konstytucje z 1925 roku obowiązywały do momentu zredagowania nowych Konstytucji (1968) dostosowanych do wymagań Soboru Watykańskiego II i późniejszych dyrektyw Kościoła.

b) Konstytucje elżbietańskie po Soborze Watykańskim II.

Nowe postulaty odnośnie Konstytucji zgromadzeń zakonnych wysunął II Sobór Watykański, a zwłaszcza Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego (*Perfectae caritatis*), podpisany przez

Pawła VI dnia 28 października 1965 roku¹²⁶. Sobór podaje, że „Konstytucje, dyrektoria, zwyczajniki, modlitewniki, ceremoniały i tym podobne książki należy poddać odpowiedniej rewizji, a po usunięciu przepisów przestarzałych dostosować do dokumentów wydanych przez ten Święty Sobór”¹²⁷.

Należało więc zgodnie z wytycznymi prawodawstwa soborowego i posoborowego w dziedzinie przystosowania życia zakonnego do wytycznych Stolicy Apostolskiej odpowiednio przepracować Konstytucje Zgromadzenia.

W tym celu ze strony Szarych Sióstr św. Elżbiety odbyto w Rzymie Kapitułę Generalną w 1962 roku, która miała jako główne zadanie „przepracowanie i przedyskutowanie Konstytucji”¹²⁸. Wspomniana Kapituła Generalna podjęła postanowienie całkowitego nowego ujęcia i przerobienia Konstytucji¹²⁹.

Następna Kapituła Generalna miała miejsce w Rzymie w 1968 roku, z której pochodzą: „Konstytucje Zgromadzenia Sióstr świętej Elżbiety”, wydane w maszynopisie. Nowe te Konstytucje weszły w życie z dniem Zesłania Ducha Świętego 1969 roku. Na początku ich czytamy: Zgodnie z życzeniem Soboru Watykańskiego II-go podjęto w rzetelnej współpracy trud opracowania niniejszej Konstytucji na kapitule reform w 1968 roku. By Konstytucje te mogły stać się Siostram Elżbietankom pomocą w kroczeniu drogą naśladowania Chrystusa, muszą się one przejąć słowami św. Pawła: „Litera bowiem zabija, ducha ożywia” (2 Kor. 3,6). W ten sposób „życie zakonne stanie się dobrowolną i radosną służbą Bożą” jak tego żąda św. Augustyn, a nie tylko zewnętrzny jakby wymuszonym wypełnieniem przepisów.

W myśl tychże Konstytucji mają Siostry poświęcić swoje siły i zdolności służbie chorych, starców, ubogich i dzieci. Zgromadzenie winno nadto być gotowe do podjęcia wszelkich innych aktualnych zadań odpowiadających potrzebom Kościoła i warunkom lokalnym, o ile liczba sióstr jest wystarczająca.

Kilka prowincji polskich można połączyć w jeden region, jeśli „z ważnych powodów przełożona generalna nie może bezpośred-

¹²⁶ Sobór Watykański II. *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968 s. 264—275.

¹²⁷ Sobór Watykański II, s. 266.

¹²⁸ APEWR. Pisma — Kapituły Generalne. Matka Generalna Matylda Ida Küttner pisała w tym względzie do sióstr: „Unsere Konstitutionen müssen neu herausgegeben werden und sind bereits einmal überarbeitet. Manche Vorschriften und Ausdrücke sind durch die veränderten Zeitverhältnisse überholt. Wir können der heiligen Kirche nur dann dienen, wenn wir uns im wahren Ordensgeist vertiefen”. *St Elisabethblatt*, (1961) nr 64 s. 8.

¹²⁹ *St Elisabethblatt*, (1962) nr 65 s. 24: „Das Generalkapitel hat die Neufassung und vollständige Überarbeitung unserer Konstitutionen beschlossen”.

nio zarządzać, ustanawia się wizytatorkę generalną względnie przełożoną regionalną z dwoma siostrami radnymi, które wybiera się na kapitule generalnej na sześć lat" (cz. II, roz. I, p. 125).

Konstytucje z 1968 roku uchwalone były *ad experimentum* i miały moc obowiązującą aż do roku 1975.

c) Kapituła generalna z 1974 roku

W dziejach redagowania zreformowanych Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety ogromnie ważną była Kapituła Generalna odbyta w Rzymie w 1974 roku, która przygotowała zmianę „struktury Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety zgodnie z projektem Konstytucji Generalnych”¹³⁰.

Przeniesiono też wtedy zgodnie z uchwałą Kapituły siedzibę Generalatu do Rzymu.

W tekście Konstytucji zmieniono brzmienie: „W miejsce reguły św. Augustyna — włącza się do nowych Konstytucji Generalnych — wskazówki św. Augustyna”. Wskazówki stanowią wprowadzenie do Konstytucji *ad experimentum*. Nie mając one wprowadzić powagi Konstytucji, są jednak wielce cenne i praktykowane w życiu Zgromadzenia. Treściowo są przyporządkowane poszczególnym rozdziałom Konstytucji Generalnych 1975 roku.

Uchwalono także, że w czasie nowicjatu kanonicznego nie wolno kontynuować kształcenia zawodowego w celu uzyskania dyplomu. Między nowicjuzkami profeskami kontakty powinny być naturalne i oparte na godziwej miłości siostrzanej.

Śluby czasowe — w ujęciu Konstytucji z 1975 roku — składa się najpierw na dwa lata, następnie odnawia się je co dwa lata aż do profesji wieczystej. Z chwilą złożenia pierwszej profesji rozpoczyna się juniorat, który trwa do złożenia profesji wieczystej. Celem junioratu jest pogłębienie życia religijnego i zakonnego oraz praktyczne i bezpośrednie przygotowanie do pracy apostołskiej.

Juniorat jest nową instytucją, którą wprowadzają Konstytucje z 1975 roku, po uprzednio dokonanych próbach w tym względzie.

Z polecenia Kapituły Generalnej wydano *Generalkonstitutionen der Kongregation der Schwestern von der heiligen Elisabeth. Als Manuskript gedruckt. Im Selbstverlag der Kongregation. 1975. 16° s. 95.* Wyszły one też w języku polskim pt. *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*. Rzym 1975. 8° s. 55. Wydawnictwo i Druk. Rycerza Niepokalanej—Sancta Severa (Roma) — Italia. Drukowane były do wewnętrznego użytku Zgromadzenia.

Ponadto wydano *Direktorium der Kongregation der Schwestern*

¹³⁰ APEWr. I—1, 10 a.

[37]

von der heiligen Elisabeth. Als Manuskript gedruckt. Im Selbstverlag der Kongregation 1975, 16°, s. 79, które wyszło drukiem również w języku polskim: Dyrektorium Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Rzym 1975, 8°, s. 54 przeznaczone dla członkiń w Polsce.

Dyrektorium dzieli się na dwie części. Pierwsza część obejmuje pięć rozdziałów, druga cztery oraz dodatek. Pierwsza część omawia duchowość, śluby, życie liturgiczne i sakramentalne, społeczność zakonną oraz realizację powołania. Natomiast druga część zajmuje się sprawami organizacyjnymi. Kończy je kalendarium historyczne z życia Zgromadzenia¹³¹.

Konstytucje Generalne Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety zostały uchwalone *ad experimentum* na Kapitule Generalnej, obradującej od dnia 9 listopada do 6 grudnia 1974 roku w Rzymie i weszły one w życie z dniem ogłoszenia, tj. dnia 18 maja 1975 roku w Uroczystość Zesłania Ducha Świętego. Eksperyment przewidziany jest do 1980 roku.

Na mocy złożonej profesji każda siostra jest zobowiązana do sumiennego przestrzegania Konstytucji Generalnych. Konstytucje te nie powtarzają norm powszechnego prawa kościelnego i dokumentów soborowych. Jest bowiem oczywiste, że aktualne przepisy kościelne są wiążące dla życia zakonnego.

Zestawienie aktualnie obowiązujących postanowień prawa kościelnego jest umieszczone w dodatku prawnym do Konstytucji dla informacji sióstr.

Według Konstytucji z 1975 roku Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety jest wspólnotą zakonną na prawie papieskim o międzynarodowym zasięgu działalności.

W egzemplarzu tychże Konstytucji po przedmowie są umieszczone wskazówki św. Augustyna dla osób prowadzących życie we wspólnocie zakonnej. Następnie pierwsza część obejmuje: duchowość, śluby zakonne, sprawowanie liturgii, życie modlitwy i inne ćwiczenia, wspólnotę siostrzaną, apostołstwo i prace zawodowe.

W drugiej części Konstytucji poruszona jest struktura Zgromadzenia, kierownictwo generalne, prowincje, domy zakonne, przyjęcie i formacja członkiń, zarys struktury Zgromadzenia, dodatek prawny.

Struktura Zgromadzenia opracowana w tych Konstytucjach Generalnych jest analogiczna do struktury Kościoła: papież, biskup, proboszcz. Założenie to stosowano w odniesieniu do struktury Zgromadzenia, mianowicie przełożona generalna z siostrami rad-

¹³¹ Powiedziano też, że *Dyrektorium* wyjaśnia i uzupełnia Generalne Konstytucje: „Die folgenden Weisungen verdeutlichen und ergänzen die Generalkonstitutionen für unser klösterliches Leben”.

nymi tworzą radę generalną, przełożona prowincji z siostrami radnymi tworzą radę prowincji, przełożona konwentu z radnymi tworzą radę konwentu.

Kapituła Generalna opowiedziała się za przyjęciem tej struktury. Po wejściu w życie tychże Konstytucji Generalnych rad prowincji i rady konwentu wykonują zakresowo szersze funkcje im właściwe. Obydwie te instancje mają charakter doradczy i decydujący w zakresie uregulowanym przez te Konstytucje.

W nowej strukturze Zgromadzenia jest wprowadzenie instytucji dotychczas nieznaney Konstytucjom Sióstr św. Elżbiety, mianowicie: konferencje plenarne. W skład jej wchodzi: rada generalna i przełożone prowincji względnie ich zastępczyni. Mają one w zasadzie funkcję doradczą. Do zadań konferencji plenarnych należy: zabiegać o jedność Zgromadzenia, czuwać nad wykonaniem przepisów konstytucji generalnych oraz informować o rozwoju Zgromadzenia w poszczególnych prowincjach.

Nadto należy jeszcze wspomnieć, że zgodnie z ustaloną nową strukturą Zgromadzenia ustaje urząd wizytatorki generalnej w Polsce oraz przełożonej regionalnej w Niemczech Wschodnich. Kongregacja dla Spraw Zakonnych nie zatwierdziła tych stanowisk.

Pomija się słowo „dom macierzysty”, a przyjmuje się termin „Dom Generalny”.

W Konstytucjach z 1975 roku czytamy stwierdzenie główne, jakie podejmują siostry elżbietanki: „Źródłem i podstawą naszego życia zakonnego jest osobiste powołanie przez Boga. Śluby zakonne są naszą odpowiedzią na Boże wezwanie oraz znakiem bezwarunkowego oddania się do Jego dyspozycji, by świadczyć o zbawczej misji Chrystusa i uczynić ją zrozumiałą dla świata” (cz. I, roz. 2, p. 10).

W 1975 roku Siostra M. Akwina Schaefer, elżbietanka, przetłumaczyła tekst Konstytucji z języka niemieckiego na polski i równocześnie przygotowała go do druku.

W czasie Kapituły Generalnej w 1974 roku w Rzymie jako prezes przewodniczył jej obradom o. Kajetan Esser O.F.M., profesor teologii życia duchowego; natomiast doradcą w zagadnieniach prawa kościelnego był o. Joachim Bar O.F.M., profesor prawa Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie¹³².

Dnia 8 marca 1975 roku zebrały się we Wrocławiu wszystkie Siostry Prowincjalne, Mistrzynie nowicjatów i junioratów z Polski oraz Wikaria Generalna S. Immaculata Kaczmarek z Rzymu „w sprawie przyszłości elżbietańskich prowincji”¹³³. Na konferencję poświęcono trzy dni czasu. Omówiono na niej „Dyrektorium

¹³² APEWr. I—1, 10 a.

¹³³ APEWr. Kronika domu Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu. s. 2.

[39]

do nowych konstytucji”, które obejmuje wszystkie sprawy poszczególnych prowincji.

W czasie opracowań Konstytucji i prowadzonych dyskusji Siostry Elżbietanki korzystały z różnych pomocy pastoralnokanonicznych. Wśród autorów, z których czerpano, pojawia się jezuita, O. Michał Dortel Chaudot, który napisał dla eksperymentu artykuł w tej sprawie¹³⁴. Autor porusza w swej pracy poza wstępem sześć zagadnień, mianowicie nowe konstytucje i normy życia, o charyzmatkach Kongregacji, ubóstwo, posłuszeństwo, kierownictwo, życie wspólne, przypominając Zgromadzeniu obowiązek przedłożenia Stolicy Apostolskiej w latach 1977—1982 nowych Konstytucji i norm do ostatecznego zatwierdzenia. Dziwi nas tylko, że autor artykułu przenosi i pomija w tematyce rozważań całkowicie sprawę czystości, chociaż wyznaje, że byłby to interesujący temat¹³⁵.

Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety zawiązane w 1842 roku używało tej nazwy dla swego określenia aż do roku 1974 czyli przez okres 132 lat, a na kapitule generalnej w tymże roku odbytej, zastosowano, jak już nadmieniono, nazwę: Siostry św. Elżbiety.

d) Agregacja do Zakonu Braci Mniejszych.

Na zakończenie należy dodać jeszcze dla całości jedną uwagę, mianowicie, że Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety od samego początku duchowo było związane z zakonem franciszkańskim, ponieważ pierwsze jego członkinie należały do III Zakonu św. Franciszka z Asyżu i obrały sobie za patronkę św. Elżbietę, tercjarę Franciszkańską¹³⁶.

Hrabia Karol Montalembert w monografii o św. Elżbiecie pisze, że ona „pierwsza w Niemczech przyjęła trzecią regułę św. Franciszka, zachowała ją z najściślejszą wiernością”, a przykład księżnej „wpłynął na rozszerzenie się Trzeciego Zakonu po całych Niemczech”¹³⁷.

Papież Leon XIII na mocy Konstytucji Apostolskiej *Misericors Dei Filius* z 30 maja 1883 roku zreformował Regułę III Zakonu

¹³⁴ Was sollte in den neuen Konstitutionen enthalten sein, Lebensregeln oder Normen für Religiöse Genossenschaft. 1978. Tekst powielany. S. 106 (in quarto).

¹³⁵ Was sollte in den neuen Konstitutionen enthalten.: „Keuschheit wäre auch ein interessantes Thema gewesen, ich habe es aber vorgezogen, in diesem Kurs et nicht aufzugreifen”. Uważamy, że takie „przeznaczenie” tematu o czystości, który w życiu zakonnym należy do pryncypalnych, jest niedopatrzaniem.

¹³⁶ Bar, *Polskie zakony*, s. 462.

¹³⁷ *Żywot świętej Elżbiety królowej, księżnej Turynii*, Kraków 1881 s. 67.

św. Franciszka, dostosowując ją do nowoczesnych warunków życia.

W związku z tym Konstytucje Szarych Sióstr św. Elżbiety wymagały skorygowania w tym kierunku.

Ostateczne węzły z zakonem franciszkańskim zostały umocnione przez agregację do zakonu braci mniejszych, która nastąpiła 16 października 1923 roku.

ZAKOŃCZENIE

Konstytucje Szarych Sióstr św. Elżbiety, kształtujące się w latach 1844—1974, ulegały pewnym zmianom, przekształceniom i dostosowaniom do różnych potrzeb czasu. Proces ten toczył się przez 130 lat. Nie świadczy on o tym, że Konstytucje nie wnosiły właściwych wartości zakonnego życia.

W artykule niniejszym nie przeprowadza się wewnętrznej analizy prezentowanych Konstytucji, lecz pozostawia się to innemu studium, natomiast koncentruje się głównie na ujęciu historycznym.

Od początku Siostry podejmowały wielkie zadanie swego powołania, jakim jest pielęgnacja i opieka nad chorymi pozbawionymi wszelkiej pomocy w ich własnych domach. Była to inicjatywa śmiała, wymagająca wiele poświęcenia i ofiary. Zrozumiał to dobrze spowiednik Sióstr, ks. Franciszek Ksawery Fischer, który w 1844 roku poddał im pierwsze statuty, przez siebie opracowane i w nich zawarł ten dziwny żar i zapał, którym jaśniały Szare Siostry św. Elżbiety.

Niezaprzeczalną życzliwością oraz ogromnym poparciem darzył rozwijające się Zgromadzenie ks. Robert Urban, proboszcz ze Złotoryji, który ułożył i nadał Siostrom w 1859 roku nowe Statuty oraz doprowadził do ich diecezjalnego zatwierdzenia przez księcia biskupa Henryka Förstera. Otworzył przez to szerokie okno na świat dla rozwoju Szarych Sióstr św. Elżbiety.

Konstytucje w latach 1844—1974 ulegając licznym przeobrażeniom musiano dostosowywać do zmieniających się warunków życia i postulatów prawa powszechnego w Kościele katolickim.

Od chwili założenia Zgromadzenia do chwili obecnej ukazało się 9 wersji Konstytucji, które weszły w życie służąc Zgromadzeniu przez dłuższy lub krótszy okres czasu. Należy jednak dodać, że chociaż każda wersja Konstytucji stanowiła sama w sobie pełną zwartą całość i różni się od poprzedniej pod jakimś względem, to jednak w zestawieniu wszystkich opracowań można dostrzec niektóre stałe elementy, stanowiące ogniwo wiążące ewolucji ustaw. Tymi stałymi elementami pojawiającymi się we wszystkich Konstytucjach Zgromadzenia są: jego cel, mianowicie uświęcenie członkiń przy pomocy łaski Bożej i realizacji ślubów

[41]

apostolstwo wśród chorych, cierpiących i potrzebujących pomocy. Szare Siostry św. Elżbiety stanowiły też zawsze jeden chór.

W tym stosunkowo długim okresie rozwoju i kształtowania Konstytucji Zgromadzenia utrzymano jednak zasadnicze wartości strukturalne Konstytucji pierwotnych.

Zatwierdzenie Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety przez Piusa IX w 1871 roku, Leona XIII w 1887 roku nie objęło Konstytucji, które musiano uzupełnić lub poprawiać, a zwłaszcza dostosowywać je do „Norm” ogłoszonych w 1901 roku. Ostateczne zatwierdzenie Konstytucji nastąpiło w 1924 roku przez Piusa XI. Konstytucje te były już uzgodnione z Kodeksem Prawa Kanonicznego.

Duży wkład do rozwoju ustawodawstwa zakonnego wniósł Sobór Watykański II, zwłaszcza przez specjalny dekret *Perfectae caritatis* z 1965 roku. Szare Siostry św. Elżbiety nie pozostały w tyle, ale na Kapitułach Generalnych, zwłaszcza w 1974 roku dokonały dostosowania Konstytucji do poleceń Soboru zachowując zasadnicze normy swych swych pierwocin.

Samarytańska posługa ze strony Szarych Sióstr św. Elżbiety wobec chorych i cierpiących pozostaje zawsze aktualna.